

สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ
สถาบันการศึกษาในหมู่บ้านโหรา

ก. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ

วิถีชีวิตของชาวชนบทแถบภาคอีสานโดยทั่วไป มีความผูกพันอยู่กับครอบครัวและวงศ์เครือญาติของตนเองอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่เมื่อแรกเกิด ขณะ เมื่อมีชีวิตอยู่และจนกระทั่งเมื่อชีวิตสูญไป

ความผูกพันในลักษณะ เป็นแหล่งให้กำเนิด

ชาวอีสานดั้งเดิมนิยมคลอดลูกอยู่ที่บ้านของตนเองแล้วนารักไปฝังไว้ใต้บันไดบ้านเป้าหมายเพื่อเป็นกลอุบายปลุกฝังให้เด็กเกิดสายใยความรักความผูกพันกับแหล่งที่ให้กำเนิดของตนเองดังมีคำ "ผญา" (บทกลอนของชาวอีสาน) ที่ชาวบ้านพูดติดปากว่า "หม่องฝังสายแฮ่หม่องแผ่สายบือ" ครั้นเมื่อเติบโตใหญ่ไปประกอบสัมมาอาชีพในถิ่นอื่นมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงหรือมีฐานะร่ำรวยขึ้น ชาวบ้านจะปลุกฝังให้ตระหนักถึงแหล่งให้กำเนิด (ชาวบ้านเรียกว่า "บ้านเกิด") และหวนย้อนกลับมาสร้างประโยชน์ให้แก่ถิ่นฐานอันเป็นแหล่งให้กำเนิดของตนเอง ดังคำ "ผญา" ที่กล่าวว่า

"คันไต้ขึ้นขี้ข้างกั้งหม่มเป็นพระยา อย่าสิลืมคันทนาเจ้าขี้ควายเคยเลี้ยง

คันเจ้าสุขเลิศล้ำเป็นใหญ่กินคน ให้เจ้าวนท้าวหาอาวอาผู้เคยเลี้ยง

คันไต้กินพานเนื้อเสื่อสากรตาใหญ่ ให้คะนิงพี่น้องเที่ยวย้อย่องยาม

หรือเจ้านั่งแท่นอาตมาตาใหญ่ปานพระอินทร์ คันไต้กินพาเงินพาตาอย่าสิลืมกะเบียนฮ้าง"

ความผูกพันในลักษณะ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

ชาวชนบทอีสานมีขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างที่เป็นสายใยเชื่อมร้อยให้เกิดความรักและผูกพันกันภายในสมาชิกครอบครัว บิดา-มารดาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรแก่บุตรได้พึ่งพาอาศัยให้ความรักความอบอุ่น ปกป้องคุ้มครองภัย ให้กำลังใจแก่ลูก ๆ ดังมีคำพูดของชาวอีสานที่กล่าวว่า

"ลูกของข่อย ข่อยฮักปานแดง แพงปานหน่วยตา
 แม่นเห็นสติว่าลูกข่อยชั่วข่อยกะย่องว่าลูกข่อยดี
 คั้นเห็นว่าผักชีข่อยกะว่าผักบัว
 คั้นเห็นว่าขี้กั่วข่อยกะว่าทองคำ"

พี่น้องร่วมสายโลหิตต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่ว่าถึงแก่การได้กำไรหรือขาดทุนการทะเลาะเบาะแว้งกันภายในครอบครัวจะไม่เป็นเงื่อนไขร้ายแรงจนทำให้เกิดกรณีพิพาทถึงแก่ชีวิตดังมีคำกล่าวที่ว่า "พี่น้องฆ่ากันไม่ตาย" ความรักความผูกพันดังกล่าวจึงทำให้ชาวชนบทอีสานส่วนใหญ่มักไม่ยอมละทิ้งครอบครัวของตนเองหากจะตายก็จะขอกลับไปตายที่บ้านเกิดของตนเอง

ความผูกพันครอบครัวกับแหล่งทำมาหากิน

1. การเลือกคู่ครองกับที่นา

วิถีชีวิตของชาวชนบทอีสานผูกพันอยู่กับการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ผืนนาเป็นแหล่งผลิตอาหารหล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ ได้แก่ เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าว เป็นแหล่งหาปลา เป็นบริเวณเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ที่นาจึงเป็นเหมือนชีวิตของชาวชนบทอีสาน กอรปกับในสภาพการณ์ปัจจุบัน ที่นาไม่สามารถจับจองหักร้างทางพงได้ตั้งแต่ก่อนส่วนมากที่นาจะได้รับแบ่งปันเป็นมรดกตกทอดจากบิดา-มารดา ดังนั้นค่านิยมในการเลือกคู่ครองของชายหนุ่ม จึงมักจะเลือกคู่ครองที่มีที่นาเป็นจำนวนมาก ๆ เพื่อจะได้เป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของตนเอง

2. มรดกกับที่นา

บรรพบุรุษของชาวอีสานได้ถ่ายทอดการประกอบอาชีพทำนาให้แก่บุตรหลานมาตั้งแต่สมัยเด็กดาบรรพ์ ชาวอีสานเรียนรู้วิธีการทำมาหากินเฉพาะการทำนาเท่านั้น อาชีพอื่นเป็นเพียงอาชีพเสริมนอกเหนือจากฤดูกาลทำนา ดังนั้น "ที่นา" จึงเป็นสิ่งล้ำค่าและพึงปรารถนาของ

ทุกคนและการได้มาซึ่งผืนนาอันเป็นแหล่งทำกินนั้น ได้จากการแบ่งปันเป็นมรดกตกทอดจากบิดา-มารดาผู้ให้กำเนิด ทำให้บุตรมีความรู้สึกจำเป็นต้องพึ่งพาบิดา-มารดาเพื่อรอรับการแบ่งปันที่นา ซึ่งในระยะแรกบิดา-มารดาเพียงแบ่งให้ทำกินเท่านั้น ยังไม่ได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์แต่อย่างใด จึงเป็นเหตุบุตรต้องผูกพันธิดา-มารดา

ความผูกพันครอบครัวกับการควบคุมทางสังคม

1. การเลือกตั้ง

อิทธิพลนโยบายการเมืองปกครองแบบประชาธิปไตยของรัฐบาลกลาง ทำให้ชาวอีสานในชนบทเข้าสู่ระบบการเมืองการปกครองที่มีการเลือกตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ลักษณะการเลือกตั้งในชนบทอีสานโดยทั่วไปไม่ได้อิงหลักเหตุผล คุณงามความดี หรือความสามารถส่วนตัวของบุคคลมากนัก ชาวบ้านมักจะเลือกบุคคลที่เป็นเครือญาติเดียวกันกับตนเองเป็นหลัก ซึ่งนั่นเป็นเพราะอิทธิพลรากฐานความเชื่อดั้งเดิมของชาวชนบทอีสานที่เชื่อว่า "พี่น้องกันไม่ทอดทิ้งกัน" ดังนั้นจึงปรากฏโดยทั่วไปว่า ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในชุมชนจึงมักเป็นบุคคลที่มีพื้นฐานสายเครือญาติเป็นสำคัญ

2. การบังคับบัญชาในวงศ์ตระกูล

ชาวอีสานในชนบทโดยทั่วไปมักจะทำให้ความเคารพนับถือแก่ผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูลของตนเอง ซึ่งรากฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่อง "ผีเสื้อ" (สำเนียงของชาวบ้านจะออกเป็นผีเสื้อ ซึ่งมีความหมายว่า "ผีเชื้อ" หรือ ผีต้นตระกูล) ผีเสื้อหมายถึงผีต้นตระกูลที่ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุข และเรื่องราวความเป็นไปภายในวงศ์ตระกูล หากเกิดการทะเลาะเบาะแว้งภายในวงศ์ตระกูล ผีเสื้อจะเข้าทำอันตรายแก่บุตรหลานข้างฝ่ายผู้ผิดให้เจ็บป่วยไข้ หรืออาจตายได้ การรักษาก็โดยการเชิญผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูลให้มาเป็นประธานไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทตัดสินข้างฝ่ายผิดถูกข้างฝ่ายผิดก็จะขอมาโทษ ผีเสื้อที่สิงในตัวเด็กก็จะออกจากร่างไป อาการเจ็บป่วยไข้ของเด็กก็จะหายในที่สุด วิธีป้องกันก็คือการหลีกเลี่ยงเหตุการณ์หรือกรณีที่จะทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งต่างๆ ภายในวงศ์ตระกูล

เงื่อนไขสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ชาวชนบทอีสานมีความเคารพนับถือผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูลก็คือ ความจำเป็นต้องพึ่งพาในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการสู่ขอหญิงสาวมาเป็นภรรยา ต้องให้ผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูลเป็นผู้สู่ขอให้ (ชาวบ้านเรียกว่า "เจ้าโรคตร หรือ เจ้าวงศ์") หรือในงานประเพณีทำบุญแจกข้าวหาผู้ตาย ประเพณีบุญฉุน ประเพณีไกล่เกลี่ยกรณี

พิพาท เหล่านี้ล้วนต้องพึ่งพาผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูล กอรบกับประเพณีบางประเพณีที่ทำให้เกิด ความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นในวงศ์ตระกูล ได้แก่ ประเพณียามยา ในเดือนสี่ และเดือนเก้า ก็ยังทำให้เกิดการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหลัก (ปู่ ย่า) มากขึ้น

ความผูกพันเครือญาติกับการใช้แรงงาน

ชาวอีสานในชนบท มีความจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานจากญาติพี่น้องในการประกอบ กิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต เช่น กิจกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ได้แก่ ประเพณีงานศพ บวชนาค ทอดกฐิน รวมทั้งกิจกรรมทางด้านการผลิต ได้แก่ การดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ขนข้าวขึ้นยุ้ง ฉาง เป็นต้น ทำให้มีความจำเป็นต้องถนอมน้ำใจกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในวงศ์เครือ ญาติ ดังมีคำกล่าวของชาวอีสานว่า "หากพี่น้องไม่ช่วยเหลือกันแล้วจะให้ใครมาช่วย"

ความผูกพันในฐานะเป็นหน่วยทางการผลิต

ชาวอีสานในชนบทมีอาชีพในการทำนาเป็นอาชีพหลัก ลักษณะทางการผลิตเป็นการผลิต เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก สมาชิกในครอบครัวจึงเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในขณะ เดียวกัน และการผลิตดังกล่าวมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานซึ่งก็คือสมาชิกในครอบครัว หากขาด สมาชิกในครอบครัวย่อมหมายถึงขาดแคลนแรงงานในการผลิต ทำให้มีความจำเป็นต้องพึ่งพาญาติ พี่น้อง เพื่อให้ทันกับฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ดังนั้นแม้ชาวชนบทอีสานจะไปทำงานที่อื่น แต่ เมื่อถึงระยะฤดูกาลทำนา เช่น ช่วงปักดำหรือช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวชนบทอีสานมักจะกลับบ้าน บ้านเพื่อช่วยเหลือครอบครัวในการทำนา

ความผูกพันกับเมื่อตายไปแล้ว

ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสาน โดยทั่วไปเมื่อญาติพี่น้องตายไปแล้วจะต้องทำ บุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ อาจจะเป็นรูปงานบุญแจกข้าว บุญกฐิน การโรมทนาในบุญพะเวด หรือใน ประเพณีทอดบังสกุล เป็นต้น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตายนอกจากแสดงให้เห็นถึงความ กตัญญูของลูกหลานแล้วยังเป็นเงื่อนไขให้ญาติพี่น้องได้มีโอกาสมาพบกัน กระชับความสัมพันธ์สมกลม เกลียวในวงเครือญาติ หากมีเรื่องผิดฟ้องหมองใจกันก็จะเข้าสู่บรรยากาศแห่งการคืนดี ญาติที่ตาย ไปแล้วจะกลายเป็นผีบรรพบุรุษ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลลูกหลานในวงศ์ตระกูลต่อไป

ครอบครัวชุมชนหมู่บ้านโหรา

1. ข้อมูลทั่วไป

ปัจจุบัน (พ.ศ.2536) ชุมชนหมู่บ้านโรรา มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 173 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 767 คน จำนวนเป็นชาย 348 คน (ร้อยละ 45.4) หญิง 419 คน (ร้อยละ 54.6) ประชากรส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง 18-50 ปี จำนวน 389 คน (ร้อยละ 50.7) รองลงมาเป็นประชากรที่มีอายุระหว่าง 6-12 ปี จำนวน 80 คน (ร้อยละ 10.5)

ตารางที่ 2 ร้อยละแสดงช่วงอายุของประชากรจำแนกตามเพศ

ช่วงอายุ	หญิง	ชาย	รวม
1 วัน - 3 ปี	14	17	31 (4.0)
3 ปี 1 วัน - 6 ปี	20	8	28 (3.7)
6 ปี 1 วัน - 12 ปี	48	32	80 (10.5)
12 ปี 1 วัน - 14 ปี	33	21	54 (7.0)
14 ปี 1 วัน - 18 ปี	34	25	59 (7.7)
18 ปี 1 วัน - 50 ปี	198	189	389 (50.7)
50 ปี 1 วัน - 60 ปี	44	31	75 (9.8)
60 ปี 1 วันขึ้นไป	28	25	53 (6.9)
รวม	419 (54.6)	348 (45.4)	767 (100.0)

แหล่งที่มา: ข้อมูล กชช.2 ค. ปี พ.ศ.2536

2. ลักษณะของครอบครัว

โดยทั่วไปลักษณะครอบครัวของชุมชนหมู่บ้านโหราเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) ซึ่งประกอบด้วยบิดา-มารดาและบุตร แต่ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในบางครั้งจะพบว่าคู่สามี-ภรรยาใหม่มักจะอาศัยอยู่กับครอบครัวหลัก คือ ครอบครัวข้างฝ่ายภรรยา ซึ่งระยะเวลาหนึ่งก่อนจะแยกครอบครัวไปอยู่เฉพาะสามี-ภรรยา ซึ่งหากพิจารณาแล้วอาจเข้าข่ายลักษณะครอบครัวขยายได้

3. ระบบคู่ครอง

ชายหญิงต้องการเป็นคู่สามี-ภรรยากันโดยการแต่งงานตามประเพณี ซึ่งอาจไม่ถูกต้องตามกฎหมายโดยการจดทะเบียนสมรส แต่ชาวบ้านก็อยู่เป็นคู่สามี-ภรรยาจนแก่เฒ่า ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน (คลองสิบสี่...ผู้วิจัย) กำหนดให้สามีมีภรรยาได้คนเดียว และภรรยามีสามีได้คนเดียวในขณะเดียวกัน แม้จะไม่ใช้จารีตที่กำหนดโดยเคร่งครัด แต่ชาวบ้านก็ยึดถือปฏิบัติกันสืบมา การมีสามีหรือภรรยาใหม่ จะต้องหย่าร้างกับสามีหรือภรรยาคนเดิม ซึ่งส่วนมากชาวบ้านไม่กระทำกัน เนื่องจากไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ถูกติฉินนินทาจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าระบบคู่ครองของชุมชนหมู่บ้านโหรามีลักษณะเป็นัวเดียวเมียเดียว (Monogamy)

4. กฎข้อห้ามทางเพศและการแต่งงาน

กฎข้อห้ามทางเพศและการแต่งงาน ที่ถือว่าผิดจารีตประเพณีอย่างร้ายแรงของชาวบ้าน ได้แก่

1) ห้ามมีความสัมพันธ์ทางเพศหรือแต่งงานกับบุคคลที่สืบสายเลือดเดียวกันซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ทางเพศหรือแต่งงานระหว่างพ่อ-แม่กับลูก ความสัมพันธ์ทางเพศหรือแต่งงานระหว่างพี่น้องที่เกิดจากพ่อ-แม่เดียวกันหรือต่างพ่อ หรือต่างแม่เดียวกัน

2) ห้ามมีความสัมพันธ์ทางเพศหรือแต่งงานระหว่างลูกที่เกิดจากพี่น้องของพ่อหรือพี่น้องของแม่ ไม่ว่าจะ เป็นพี่น้องเพศใดก็ตาม

5. การแต่งงาน

การแต่งงานเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมที่กำหนดให้ชายหญิงต่างบิดามารดาคู่หนึ่งมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามี-ภรรยา กฎเกณฑ์ดังกล่าวได้แก่ "ชนบทประเพณี" และ "กฎหมาย" โดยทั่วไปชาวบ้านจะแต่งงานกันตามประเพณี และมีชีวิตร่วมกันจนแก่เฒ่า ไม่ค่อยสนใจการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายแต่อย่างใด

- การเกี่ยวพาราสี

การเกี่ยวพาราสี ตรงกับศัพท์ที่ชาวบ้านใช้คือคำว่า "เล่นสาว" ซึ่งความหมายตามศัพท์ของชาวบ้านหมายถึง การพูดจาหยอกล้อ กระทบเข้าเหย้าเหยียดกันสนุกสนานระหว่างหนุ่มสาวซึ่งเป็นการสังเกตดูท่าทีของกันและกันของหนุ่มสาว หากเป็นที่ต้องตาต้องใจของกันและกันจึงจะเจรจาเป็นมั่นเหมาะ ในสมัยก่อนหนุ่มสาวมีโอกาสเกี่ยวพาราสีกันในงานเทศกาลงานประเพณีและงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ งานศพ เป็นต้น บางครั้งชายหนุ่มจะตีตีพิมพ์เป่าแคนเดินเลาะเกี่ยวสาวลงช่วงเงินฝ้ายตามลานบ้านตอนกลางคืนหรือขึ้นไปนั่งคุยกับหญิงสาวบนบ้านของหญิงสาวในตอนกลางคืน ซึ่งพ่อ-แม่ก็จะ เป็นใจโดยเข้านอนก่อน เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้คุยกัน (ชาวบ้านเรียกว่า การขึ้นสาว...ผู้วิจัย) ปัจจุบันหนุ่มสาวยังมีการเกี่ยวพาราสีในงานเทศกาล งานประเพณีและงานรื่นเริงต่าง ๆ แต่การตีตีพิมพ์เป่าแคนเกี่ยวสาวลงช่วงเงินฝ้ายและการขึ้นสาวไม่มีแล้ว หนุ่มสาวส่วนใหญ่ลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ ส่วนผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านก็ล้วนเคยผ่านการทำงานที่กรุงเทพฯมาก่อน การไปทำงานที่กรุงเทพฯมีโอกาสมพบผู้คนหลากหลาย มีโอกาสรับวัฒนธรรมสมัยใหม่หลากหลาย โดยเฉพาะจากสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ หนุ่มสาวเกิดการเลียนแบบการเกี่ยวพาราสี หนุ่มสาวบางคู่ชวนกันไปเที่ยวชมภาพยนตร์จะลอกเลียนแบบการกอดจูบตามภาพยนตร์และลึกลอบได้เสียกัน หนุ่ม ๆ บางคนที่มีรถจักรยานยนต์จะขับรถเที่ยวตระเวนเกี่ยวสาวตามหมู่บ้านต่าง ๆ การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวในปัจจุบันจึงไม่อาจกำหนดรูปแบบที่แน่นอนได้

- การเลือกคู่ครอง

หนุ่ม ๆ สมัยก่อน มีวิธีการสร้างความพึงพอใจให้แก่หญิงสาวด้วยการเป็นคนขยันทำงาน รู้จักการจักสานสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น แห สวิง ไซ ลอบ เป็นต้น ส่วนหญิงสาวต้องเป็นคนสงบเสงี่ยม รู้จักกิจการงานบ้าน รู้จักการทำบุญตักบาตรเข้าวัด เป็นต้น ปัจจุบัน

ค่านิยมของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป หนุ่มสาวพึงพอใจกับผู้มีความรู้ มีการศึกษา เป็นข้าราชการ และมีฐานะร่ำรวย อ้าปากงานการตัดสินใจเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวสมัยก่อนค่อนข้างมีน้อย หากพ่อ-แม่ และญาติพี่น้องไม่เห็นด้วยก็จะเลิกกันไป แต่ปัจจุบันหนุ่มสาวมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองมากขึ้น พ่อ-แม่จะไม่กีดกันหากหนุ่มสาวรักใคร่ชอบพอกันแม้ว่าฐานะจะไม่ดีเท่าใดนักหนุ่มสาวบางคู่พบกันที่กรุงเทพฯและกลับมาสู่ขอแต่งงาน แต่บางคู่ลักลอบได้เสียกัน มีลูกแล้วค่อยมาสู่ขอกับพ่อแม่

- การสู่ขอ

ชายหนุ่มที่พอใจหญิงสาวและตัดสินใจเลือกหญิงสาวผู้นั้นเป็นภรรยาจะปรึกษาหารือกับบิดามารดาและผู้ใกล้ชิดถึงความเหมาะสมต่าง ๆ หากได้รับความยินยอมจากทุกฝ่าย ก็จะส่งแม่สื่อไปทาบทามข้างฝ่ายหญิงสาว หากฝ่ายหญิงสาวตอบตกลงจึงนัดวันไปสู่ขอ

- วันสู่ขอ

เมื่อถึงวันนัดหมาย ข้างฝ่ายเจ้าบ่าวจะส่งเฒ่าแก่ (ชาวบ้านเรียกว่า เจ้าโรคตรเจ้าวงศ์=ผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูล) ไปเจรจากับเฒ่าแก่ข้างฝ่ายหญิงสาว รอจนกระทั่งถึงฤกษ์ยามเฒ่าแก่ข้างฝ่ายหญิงสาวจะถูกเชิญที่นั่งในที่สูงอันสมควร ได้แก่ บริเวณห้องเปิง (ห้องพระด้านทิศตะวันออกของเรือน) จากนั้นเฒ่าแก่ข้างฝ่ายชายก็จะยกขัน 5 (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่) ใส่ขันหรือพานพร้อมกับหมากพลู 3 คำ บุหรี่ 3 มวน และพูด "พญา" (บทกลอนของชาวอีสาน) โต้ตอบกันไปมา

ฝ่ายชาย "นี่เดออย่าไปปาก หมาก๑๕คำ"

ฝ่ายหญิง "ไปหยั่ง มาหยั่งนอ..."

ฝ่ายชาย "ว่าอยากหยับสวนหม่อนมาซอนสวนหมี่ อยากรับสวนบักมีมาซอนบักขุ่น
ว่าลิแ่งทางข่วมสะพานทองเทียวไต พ่อได้ให้พี่น้องเทียวย้อย่องยาม..."

ฝ่ายหญิง "บ่เป็นหยั่งดอก... ว่าจั้งซี้กะสิบส่วนบุญสวนແหล่ว บุญสวนมีสิปลุกมอนนากัน"
ว่ากะนา เจ้าสิมาตลูกสาวกกหรือลูกสาวปลาย คันลูกสาวกกเพิ่มมาตค่าหลาย
ลูกสาวปลายเพิ่มมาตค่ากว้าง"

ชาวบ้านจะพูดผญาโต้ตอบกันไปมานานพอสมควร เป้าหมายเพื่อความสนุกสนานให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยซึ่งกันและกันระหว่างญาติทั้ง 2 ฝ่าย ข้างฝ่ายเจ้าบ่าวจะแสดงความ

ต้องการอยากได้ฝ่ายหญิงสาวไปเป็นภรรยา ไม่ต้องการให้ฝ่ายหญิงเรียกเงินค่าสินสอดทองหมั้นมากมายจนเกินไบนัก เมื่อถึงเวลาอันควรก็จะเจรจากันถึงเรื่องเงินค่าสินสอดทองหมั้น (ชาวบ้านเรียกว่า เงินค่าดอง) ฝ่ายชายจะพูดเปรียบเปรยกับเสียงฟ้าร้อง

ฝ่ายชาย "ลองฮ้องกะนาฟ้าสิฮ้องแสงปานใด"

ในกรณีที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีความพอใจรักใคร่ชอบพอกัน และตกลงปลงใจที่จะเป็นคู่สามี-ภรรยากันจริง เงินค่าสินสอดทองหมั้นจะมีการเจรจาทกลงกันไว้ก่อนแล้ว การไปตามกันในวันนี้เพียงทำเป็นพิธีเท่านั้น ส่วนในกรณีที่ฝ่ายหญิงไม่ชอบฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงจะเรียกเงินค่าสินสอดก่อนข้างแพง จนเชื่อว่าฝ่ายชายไม่สามารถตอบสนองได้ การตกลงเรื่องค่าสินสอดทองหมั้นอาจต้องใช้เวลาาน เพื่อให้ได้ราคาที่เหมาะสมทั้งสองฝ่าย หากฝ่ายหญิงเป็นชาวบ้านธรรมดาไม่มีหน้าที่การงานทำ ค่าสินสอดทองหมั้นก็จะอยู่ราวๆ 20,000-30,000 บาท ทองหมั้นหนัก 2 บาท แต่หากฝ่ายหญิงมีหน้าที่การงานทำเป็นหลักแหล่ง เช่น รับราชการ ค่าสินสอดทองหมั้นจะอยู่ระหว่าง 50,000-100,000 บาท ส่วนมากชาวบ้านจะให้ด้วยเลข 9 เช่น 20,009 บาท หรือ 99,999 บาท เป็นต้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นตัวเลขที่เป็นมงคล อย่างที่ชาวบ้านพูดติดปากกันว่า "เก้าดี สิบัติ" เมื่อตกลงกันได้แล้วฝ่ายเจ้าบ่าวจะมอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่ฝ่ายเจ้าสาวเพื่อเป็นค่ามัดจำ หากเจ้าบ่าวไม่มาแต่งงานตามที่หนดนัดหมาย ฝ่ายเจ้าสาวก็สามารถริบเงินจำนวนนั้นได้ หรือหากฝ่ายเจ้าสาวปฏิเสธการแต่งงานเมื่อถึงวันนัดหมาย ฝ่ายเจ้าบ่าวก็สามารถเรียกเงินคืน และปรับไหมฝ่ายเจ้าสาวเท่ากับจำนวนเงินมัดจำนั้น เงินค่ามัดจำจำนวนเท่าใดนั้นก็แล้วแต่จะตกลงกัน ส่วนมากจะอยู่ราวๆ 1,000-3,000 บาท เมื่อพิธีการสู่ขอเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจะนำข้าวปลาอาหาร เหล้ายาปลาบั้งมาเลี้ยงแขกและพูดคุยกันสนุกสนาน ถึงเวลาอันสมควรฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะกลับบ้านไป

- วันแต่งงาน

การกำหนดวันแต่งงานส่วนมากจะไม่ตกลงกันในวันสู่ขอ แต่จะกำหนดหลังจากนั้นแล้วโดยฝ่ายหญิงจะไปปรึกษาหารือกับ "หมอสูต" (ผู้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อศาสนาพราหมณ์) ถึงฤกษ์วันเดือนอันเป็นมงคล ส่วนมากจะเป็นเดือนคู่ ที่นิยมกันส่วนมากจะกำหนดในช่วงเดือน 4 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านไม่มีงานทำ และช่วงเดือน 6 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านจะเริ่มฤดูกาลทำนา ฤกษ์วันส่วนมากจะเป็นวันขึ้น/แรม 7 ค่ำและ 10 ค่ำ เมื่อได้กำหนดวันเดือนที่แน่นอนก็จะไปแจ้งให้ทางฝ่ายเจ้าบ่าวทราบและจัดพิมพ์การ์ดเชิญแขกหรือเข้าร่วมเป็นสักขีพยาน

อาจแยกพิมพ์หรือพิมพ์ร่วมกันทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวแล้วแต่สะดวก แยกหรือบางคนที่เป็นญาติสนิท ชาวบ้านอาจเลือกใช้ชีวิตบอกล่าวเล่าแจ้งให้ทราบ (ชาวบ้านเรียกว่า ไปเล่า) แทนการใช้การ์ดเชิญ โดยชาวบ้านจะมอบหมายให้ญาติผู้ใหญ่ไปบอกล่าว (เชิญ) ถึงเรือน ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะทำให้เกิดความรู้สึกสนิทสนมผูกพันกันมากกว่า

- พิธีแต่งงาน

การจัดพิธีแต่งงาน ส่วนมากจะเป็นการผสมผสานทั้งพิธีทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ โดยในช่วงเช้าชาวบ้านจะทำบุญเลี้ยงภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์จำนวน 9 รูป จากนั้นก็จะเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ โดยทำพิธีสู่ขวัญบายศรี บางครั้งเรือนนำเอาพิธีหลังน้ำสงฆ์ของภาคกลางมาใช้ด้วย ในวันแต่งงาน ข้างฝ่ายเจ้าสาวจะจัดเตรียม "พาขวัญ" ซึ่งจะใช้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ เต็มอาหารตามความนิยมไว้ต้อนรับแขก (ส่วนมากจะเป็นเนื้อวัว) เตรียมห้องสําหรับเป็นห้องนอนของคู่สามีภรรยาใหม่ (ชาวบ้านเรียกว่า "ห้องส้วม") เจ้าสาวจะจัดเตรียมผ้าโรสงไหมผืนงาม หรือผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นไหม ผ้าแพรวา หมอน พูก เสื้อ มอบเป็นของ "สมมา" (ขอมา) บิดา-มารดาของสามี ครั้นเมื่อถึงวันนัดหมาย เมื่อฝ่ายเจ้าบ่าวมาถึงบ้านเจ้าสาว ข้างฝ่ายเจ้าสาวจะยังไม่อนุญาตฝ่ายเจ้าบ่าวทำพิธีใด ๆ เพราะต้องการตรวจนับจำนวนเงินค่าสินสอดทองหมั้นเสียก่อนว่า ครบตามจำนวนที่ตกลงกันหรือไม่ ดังนั้นญาติผู้ใหญ่ของทางฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องนำเงินค่าสินสอดทองหมั้นไปให้ฝ่ายเจ้าสาวตรวจนับ การให้จะแบ่งให้เป็น 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 3 จะให้ครบตามจำนวนที่ตกลงกัน เมื่อฤกษ์ยามมาถึง ชาวบ้านจะแห่ตัวเจ้าบ่าวมาจากทิศทางที่ตรงกันข้ามกับทิศทางของดาวหลักเมือง (ชาวบ้านเรียก "ดาวเพดาน") ซึ่งแต่ละเดือนจะแตกต่างกันออกไป พอมาถึงบันไดบ้านเจ้าสาว ชาวบ้านจะพูด "ผญา" (บทกลอนของชาวอีสาน) โต้ตอบกันระหว่างข้างฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาว

ฝ่ายเจ้าสาว "แม่นเจ้าลูกแต่ตัวตันที่ทางใต้ ใจประสงค์ยังไค้จึงควมมาทางพี
หรือแม่นศึกมาเข้าตีเมืองชิงยาด หรือแม่นจรห้าฮ้อยชิงปล้นยาดของ
จึงได้พาพี่น้องตันโด่งโรจจร ำให้เจ้าไขวจาบอกมาจนแจ้ง"

ฝ่ายเจ้าบ่าว "ข้อยนั้นลูกแต่ตัวหนแห่งทางไกล ใจประสงค์ประสงค์เป็นเขยจึงควมมาถึงพี
อยากเอาช้างมาสู่เกย เอาเขยมาสู่ มาขอเป็นลูกเป็นเต้าสิว่าจิงใด้น้อ..."

การพูดจาโต้ตอบพญาจะเกิดขึ้นพอสมควร เมื่อข้างฝ่ายเจ้าสาวอนุญาตแล้ว ผู้อารุสของฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะนำตัวเจ้าบ่าวมายืนบนหินลับมีดที่ฝ่ายเจ้าสาวจัดเตรียมไว้ให้ หันหน้าไปทางทิศหัวใจเป็น (ซึ่งแต่ละวันแตกต่างกันไป ได้แก่ วันอาทิตย์ อยู่ทางทิศเหนือ, วันจันทร์ อยู่ทางทิศเหนือ, วันอังคาร อยู่ทางทิศอีสาน, วันพุธ อยู่ทางทิศบูรพา, วันพฤหัสบดี อยู่ทางทิศอาคเนย์, วันศุกร์ อยู่ทางทิศพายัพ, วันเสาร์ อยู่ทางทิศทักษิณ) แล้วให้เจ้าบ่าวตั้งจิตอธิษฐาน กล่าวคำพูดตามดังต่อไปนี้

"อติปิโรสกวา ญาตายามติ _____ (ชื่อวัน)ชยศรี สัทิสวัสตี ลาภ โนรมพุทชายะ

อติปิโรสกวา ญาตายามติ _____ (ชื่อเดือน)ชยศรี สัทิสวัสตี ลาภ โนรมพุทชายะ

อติปิโรสกวา ญาตายามติ _____ (ชื่อปี)ชยศรี สัทิสวัสตี ลาภ โนรมพุทชายะ"

เมื่อกล่าวจบน้องสาวหรือน้องชายของเจ้าสาวจะเป็นผู้ล้างเท้าให้เจ้าบ่าว เจ้าบ่าวจะให้ของกำนัลซึ่งส่วนมากจะเป็นเงิน จำนวนเท่าใดแล้วแต่ความเหมาะสม จากนั้นเจ้าบ่าวจะไปผ่านประตูเงินประตูทอง ซึ่งญาติฝ่ายเจ้าสาวกั้นไว้ ส่วนมากชาวบ้านจะใช้เข็มขัดเงินและสร้อยคอทองคำ เจ้าบ่าวจะให้ของกำนัลเพื่อให้ญาติฝ่ายเจ้าสาวเปิดทางให้ เสร็จแล้วญาติของเจ้าสาวจะจูงแขนเจ้าบ่าวเข้าสู่พิธีบายศรีสู่ขวัญร่วมกับเจ้าสาว จากนั้นจะเป็นพิธี "ผูกแขนสะวัก (ญาติเจ้าบ่าวเป็นฝ่ายผูก) และผูกแขนเขย (ญาติเจ้าสาวเป็นฝ่ายผูก)" ชาวบ้านนิยมมอบเงินให้คู่บ่าวสาวเพื่อเป็นทุนตั้งตัวในช่วงนี้ เสร็จจากพิธีผูกแขน ถือว่าทั้งคู่เป็นสามี-ภรรยากันถูกต้องตามประเพณี ญาติฝ่ายเจ้าสาวที่เป็นหญิงมีสามีและไม่เคยหย่าร้าง จะจูงมือคู่สามี-ภรรยาใหม่เข้าไปยังห้องนอนที่จัดเตรียมไว้ (ชาวบ้านเรียกว่า "ห้องส้วม") เมื่อถึงห้องส้วม คู่สามี-ภรรยาใหม่จะไหว้พระ กินอาหารในสารภีที่จัดเตรียมไว้ให้คนละ 1 คำ ให้สามีนั่งในที่สูง และให้ภรรยากราบสามี 1 ครั้ง ก็เป็นอันเสร็จพิธี

- พิธีสมมาญาติสามี (ขอมมา)

พิธีดังกล่าวจะกระทำหลังจากผ่านพิธีบายศรีสู่ขวัญ และส่งตัวคู่สามี-ภรรยาใหม่เข้าห้องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เป้าหมายเพื่อให้ภรรยาขอมมาต่อบิดา-มารดาและวงศ์ญาติของสามีที่ได้พรากเอาบุตรหลาน คือ ผู้เป็นสามี ออกมาจากครอบครัวดั้งเดิม แต่ในทางปฏิบัติผู้เป็นสามีก็จะเข้าร่วมขอมมาบิดา-มารดาของตนเองร่วมกับภรรยาด้วย

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมประจำหมู่บ้านโหราเกี่ยวกับพิธีดังกล่าว ท่านเล่าว่า พิธีจะเริ่มเมื่อคู่สามี-ภรรยาหมั้นกัน 5 (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่) เข้าไปกราบ บิตา-มารดาของสามี พร้อมกับมอบของกำนัลให้ ได้แก่ ผ้าโรสร้าง ผ้าขาวม้า ผ้าชิ้น ผ้าแพร พูกหมอน เป็นต้น ขณะหมอบกราบอยู่นั้นก็จะมีผู้อาวุโสกล่าวคำขอขมาที่คู่สามีภรรยาหมั้นว่าตามดังต่อไปนี้คือ

ขันดอกไม้ยกขึ้นเพียงตา

บูชาเจ้าทั้งสองปู่-ย่า

บอระบวนแล้วแนวโค้งแล้วทั่ว

คุณปู่-ย่ามีมากล้นหนักเกิงภูผา

สมุทรหลวงทั้งห้าเอามาซากะบ่เกิง

บาดนี้ได้เป็นลูกสะใภ้เข้ามาช่วยนามสกุล

จัดหาของมาให้สมมาหนุนส่ง

ของบ่หลายเหลือสิ้นจนบ่อยากได้ค่า

บ่มีทองคำแก้วเงางามอันล้ำค่า

ขอให้บุญคุณเจ้าเป็นเงากุ้มเหลือม

อย่าให้เงินขาดแห้งให้กินหลังลงทับ

ให้มึนเมาให้หัวบารมีขึ้นหม

ขันสมมายกขึ้นเพียงเกล้า

กับทั้งลุงและป้าอ่าวพร้อมพร้อม

ยอใส่หัวเกศเกล้าบูชาเจ้าคู่สุดคน

พสุธาทั้งหมัดทั่วดินแดนกว้าง

มันบ่อได้ท่องเสี้ยวคุณเจ้าทำอโย

นับว่าบุญหัวหลายได้ช่วยเลี้ยงเป็นไว้

ใจตกลงเรียบร้อยของน้อยพ่องอยากอโย

มีเสื่อสาตอาดสะหนาทั้งอาภรณ์เสื่อผ้าพอได้ตอบสนอง

ของราคาหน้อยๆไปตามพื้นเผ่าสกุล

ขอให้บุญช่วยชูชูค่าให้ล้ำแยง

ได้มีเงินค้ำบหมื่นถือกองสิ้น

ขอให้สมกับพรปากว่าบุญคุณเจ้าให้ช่วยชู

เมื่อคู่สามี-ภรรยาหมั้นแล้วเสร็จแล้ว จากนั้นบิตา-มารดาก็จะสั่งสอนคู่สามี-ภรรยาหมั้น ดังต่อไปนี้คือ

สิทธิมังคะเลิศล้ำสิทธิเดชดวงใส

สองเชื้อเจ้าเอากันเป็นคู่

ตามประเพณีเบื่องโบริบราวดัดสอนกล่าว

ความจนบ่มาใกล้ความเจริญไรเห็นห่าง

อันว่าพัวเมียนี่หากมีแนหน้าจ่อง

จึงได้เที่ยวทางพ้อเห็นกันบันเข้าใส่

รัตนสามยอดคุณมอຍ້อง

อยู่หน้ากันสืบสร้างเฮือนเหย้าไต้เงเฮียง

ไพศาดีกะสิก้าวหน้าเจริญขึ้นล้นคน

อยู่อย่างสุขสืบสร้างกลางฮ้ายก็พ่ายหนี

แนหน้าเฒ่าเกี่ยวข้องหน้าบ้องอยู่บ่วาง

จ่าให้มาจ่าให้ได้เป็นคู่อยู่ต่อม

แนววิชาเจ้าหากพร้อมตามฮีตประเพณี
 บัดนี้ลงลายม้วนบริวณตามฮีต
 พังคาสอนเด้อเหล่าขวัญตาทั้งคู่

ฝ่าให้ เป็นพี่เมียให้ เป็นน้องให้ วิชาคล้องนากัน
 อันว่าฝ่า เมียน้ำให้คือจัวเว้ ทียมคู่
 ให้ เป็นฝ่าขวัญเมียแก้วแนววิชาให้ประกอบ
 ให้ เจ้ายามทรงย่านเอาฝ่า เป็นใหญ่

อันว่าฝ่า เมียน้ำให้คือจัวเว้
 มือ เบื่องซ้าย เจ้าอย่า เนียดาใส่ฝ่า
 มีฝ่าให้ยัง มีน้องให้ห้อย

อันอ้อยหากบ่อแม่อันอ้อยแท้ค้ำจาว วิชาให้อันอ้อย
 ถึงวันสี่ลาให้ เจ้าหักดอกไม้บูชา เจ้าแห่งฝ่า
 เจ้าอย่าคาตลาตลัน เสมอคำมตั้งฝ่า
 ให้ เจ้าพังคาสอนจื่อเอา เด้อเหล่า
 ชิมแต่พอน้อยน้อยพอฮู้ฮ้อมขบวน

มีแต่แนววิชาหมัดสิบมีแนวฮ้าย

เป็นฝ่า เมียที่ถักต้องคอง เค้าแต่ ก่ามา
 ฝ่าให้ เป็นแก่นจันทร์ เมีย เป็นแก่นคู้เจ้าผู้ฮู้
 พังแล้วอย่าสิ้นคอง

อย่าสัดันไปคนทางลิจาคกลางเพ้าง
 ฝ่าอยู่ขวา เมียอยู่ซ้ายบัดเคินย้าย เก็งกัน
 แนววิชาชอบถักต้องคองธรรมนั้นให้หมั้นทา
 ฮีตฝ่าคองเมีย เพิ่นกล่าวไว้นางเหล่าอย่าสะหลง

ให้ว่าข้อยและ เจ้าถึงเผาชั่วชิวา
 มือ เบื่องขวา เจ้าอย่า เนียดาใส่น้อง
 เงินค้ำแก้วคั้นมีอันอ้อยฮ้อยไว้บ่แก่นถง

ถึงแม่ยามกินข้าวให้ฝ่าแพงกินก่อน
 ยามอนนั้นให้หลุดฝ่าอยู่คืบหนึ่ง
 มันสีเป็นบาบแก้วผุงหมูป่าบั้ง
 กล่าวไปหลายมันกว้างดวงพระธรรมบู้ฮู้

- ที่อยู่หลังแต่งงาน

ในอดีต หลังจากแต่งงานแล้วคู่สามี-ภรรยาใหม่จะอาศัยอยู่กับพ่อตาแม่ยาย ขณะที่อาศัยอยู่นั้นจะค่อยๆสะสมเงินไว้ซื้อสังกะสีและไม้สำหรับสร้างยุ้งฉางใส่ข้าว เมื่อได้เพียงพอแล้ว คู่สามี-ภรรยาใหม่ก็จะขอแยกครอบครัวออกไปจากครอบครัวหลัก ไปสร้างยุ้งฉางและต่อชายคายุ้งฉางออกไปเล็กน้อยเป็นที่นอน อยู่เฉพาะครอบครัวของตนเอง ชาวบ้านเรียกว่า "แยกต่อเล่า" หรือ "ตบต่อเล่า" ซึ่งส่วนใหญ่มักจะไปสร้างในที่ดินของฝ่ายภรรยา อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เป็นฝ่ายภรรยาเป็นบุตรสาวคนสุดท้อง ซึ่งตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน บุตรสาวคนสุดท้องจะเป็นผู้เลี้ยงดูบิดา-มารดา ทำให้คู่สามี-ภรรยาใหม่ต้องอาศัยอยู่กับครอบครัวหลักเป็นลักษณะครอบครัวขยายได้ และบางครั้งหากบิดา-มารดาของสามีไม่มีผู้ดูแล คู่สามี-ภรรยาใหม่อาจไปอาศัยอยู่กับครอบครัวบิดามารดาของสามีก็ได้

ปัจจุบัน หนุ่มสาวที่แต่งงานกันส่วนใหญ่พบกันที่กรุงเทพฯ ช่วงแต่งงานอาจลาพักงานกับนายจ้างสักชั่วระยะเวลาหนึ่ง เมื่อแต่งงานกันแล้วจะนอนค้างคืนที่บ้านพ่อตาแม่ยายตามประเพณีสัก 3 วัน จากนั้นก็จะไปทำงานต่อที่กรุงเทพฯ หากเก็บเงินได้สักก้อนก็จะกลับมาสร้างบ้านอาศัยอยู่ในชุมชนเดิม หรือสร้างหลักปักฐานที่กรุงเทพฯต่อไป สรุปได้ว่า เมื่อแต่งงานแล้วคู่สามี-ภรรยาใหม่จะอาศัยอยู่กับครอบครัวหลัก คือ ครอบครัวของภรรยาสักชั่วระยะเวลาหนึ่ง ต่อเมื่อสามารถสร้างบ้านของตนเองได้จึงจะแยกครอบครัวไปอยู่เฉพาะครอบครัวของตนเอง

- การสืบเชื้อสาย

โดยทั่วไป การแต่งงานของชาวบ้านจะเป็นการแต่งงานกันตามประเพณี ไม่ได้จดทะเบียนสมรสการตามกฎหมาย เมื่อแต่งงานกันแล้วภรรยาก็ยังใช้นามสกุลเดิมของตน โดยอ้างว่ายังไม่ได้จดทะเบียนสมรสและเปลี่ยนนามสกุล บางคนก็ใช้สับกันไประหว่างนามสกุลเดิมกับนามสกุลของสามี ส่วนบุตรนั้นจะใช้นามสกุลของสามี ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับบุตรชายมากกว่าบุตรสาว เนื่องจากบุตรชายจะเป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูลของตนเอง

- การนับญาติ

ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับญาติทั้งสองฝ่าย ทั้งสามีและภรรยา เมื่อมีงานตามประเพณีก็จะไปมาหาสู่กันตามปกติทั้งสองฝ่าย

- การแบ่งหน้าที่ในครอบครัว

ชาวบ้านมีขนบธรรมเนียมเป็นแนวทางที่พึงปฏิบัติระหว่างสามี-ภรรยาใน "คลองสิบสี่" หรือ "คองสิบสี่" ส่วนที่เรียกว่า "ฮึดหัวคองเมีย" กล่าวถึงการปฏิบัติของสามีภรรยาที่จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยทั่วไปมักถือกันว่าสามีเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือเปรียบสามีเป็นช้างเท้าหน้า ส่วนภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง สามีต้องทำงานหนักนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาจะคอยสนับสนุนปรนนิบัติรับใช้สามี ซักเสื้อผ้า ทำอาหาร กวาดบ้านดูแลเรือนดูแลเด็ก ๆ อยู่ภายในบ้าน แต่ในสภาพปัจจุบันสถานการณ์ทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ค่าครองชีพสูงขึ้น มีการช่วยเหลือกันทำมาหากินทั้งสามีภรรยาโดยเฉพาะการไปประกอบอาชีพหาระหลังฤดูกาลทำนา ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ ภรรยา ส่วนลูก ๆ เป็นวัยพึ่งพา อยู่ในความปกครองดูแลของพ่อ-แม่ ช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของครอบครัวเท่าที่ทำได้ อาจไปทำงานหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่าย

ช่วยเหลือครอบครัวบ้าง

- การสืบมรดก

โดยปกติผู้สืบมรดกโดยตรงจะได้แก่ "บุตร" ที่เกิดกับบิดามารดาเดียวกัน ชาวบ้านจะแบ่งมรดกให้แก่ลูกๆ ทุกคนทั้งหญิงและชายเท่า ๆ กันและกันส่วนหนึ่งไว้มอบให้แก่บุตรที่ทำงานที่ดูแลเลี้ยงดูตนกล่าวคือ หากมีลูกอยู่ 4 คน มีที่ดินอยู่ 10 ไร่ ชาวบ้านจะแบ่งที่ดินให้ลูก ๆ คนละ 2 ไร่ เหลือเศษอีก 2 ไร่ ชาวบ้านจะสงวนไว้มอบให้แก่ลูกคนที่ดูแลเลี้ยงดูตน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะได้แก่ลูกสาวคนสุดท้าย จะได้มรดกที่ดินเพิ่มเป็น 4 ไร่ ส่วนในกรณีที่ไม่มีบุตร มรดกนั้นก็ตกแก่ผู้ดูแลเลี้ยงดู

๗. สถาบันศาสนาและความเชื่อ

ศาสนา

ความเชื่อทางศาสนาของชุมชนหมู่บ้านโหราเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อในหลักของศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์และการนับถือผีพญาคันคังที่ปรากฏคือ มีการไปทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ที่วัดอยู่เสมอทุกวันพระ (วันขึ้น-แรม 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ) ส่วนในช่วงฤดูเข้าพรรษา จะมีอุบาสก อุบาสิกา นุ่งขาวห่มขาว ไปจำศีลภาวนาที่วัดในวันพระเป็นจำนวนมากกว่าปกติ การไปทำบุญตักบาตรที่วัดในวันพระก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว และสร้างกุศลให้ตนเองเพื่อชาติหน้าจะได้สบาย ส่วนการไปจำศีลภาวนาเพื่อเป็นการล้างบาปให้ตัวเองที่เคยก่อกรรมมาก่อนทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เป็นการชำระล้างจิตใจให้สะอาดปราศจากโลภ โกรธ หลง มีความเชื่อในเรื่องกรรม โครทนต์ผลตอบสนองก็คือกรรมดี โครทนต์ชั่วผลตอบสนองก็คือกรรมชั่ว และเชื่อว่ากรรมนั้นจะเห็นผลได้ในทันตา (อัมมัตถตา)

ชาวบ้านนิยมให้บุตรชายบวชในพระพุทธศาสนาเมื่ออายุครบ 20 ปี เชื่อว่าจะสร้างบุญกุศลอันมหาศาลให้แก่บิดา-มารดา ช่วยให้มีบิดา-มารดาได้ขึ้นสวรรค์เมื่อตายไปแล้ว ผู้บวชได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นบุญกุศลของผู้บวช คนที่เคยบวชแล้วเรียกว่า "คนสุก" คนที่ยังไม่เคยบวชถือว่าเป็น "คนดิบ" ถือเป็นเหมือนแก้วที่ยังไม่ได้เจียรระโน บิดา-มารดาจะให้ความสำคัญกับบุตรชายที่บวชมาก ตอนเช้าจะนำอาหารไปถวายทุกเช้าทำให้เกิดการผูกขาดบิณฑบาตขององค์ใดก็ขององค์นั้น เพียงแต่มานั่งฉันท์ร่วมกันเท่านั้นเอง

ปัจจุบันวัดสว่างโรหามีพระสงฆ์เจ้าพรรษาอยู่จำนวน 4 รูป โดยมีพระอาจารย์บุญทัน เขมธัมมโร เป็นเจ้าอาวาส ฌรจำนวน 11 รูป ขณะที่ชาวบ้านนับถือพุทธศาสนา อีกส่วนหนึ่งก็นับถือศาสนา พราหมณ์ มีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ นอกจากนี้ยังมีการนับถือผีด้วย ซึ่งได้แก่ ผีปู่ตา ผีบ้าน ผีนา ผีเชื้อ (ผีบรรพบุรุษ) ฯลฯ

ลักษณะของกายภาพของวัดบ้านโรหา

วัดบ้านโรหามีชื่อเรียกว่า วัดสว่างโรหา ตั้งอยู่ริมถนน รพช.สายคอนกลาง-อัน ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ริมหนองน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า "หนองเรือ" ประตูทางเข้าวัด 2 ประตูชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงินสร้างเป็นซุ้มประตู* ศิลปะพื้นบ้านอีสานอย่างสวยงาม ล้อมรอบวัดเป็นกำแพงสูงประมาณ 3 เมตร บนกำแพงมีรูปปูนปั้นเสมาธรรมจักรตั้งเรียงราย หัวเสากำแพงเป็นรูปปูนปั้นพุ่มข้าว ถัดกำแพงวัดเข้าไปเล็กน้อย พระอาจารย์บุญทัน เขมธัมมโร เจ้าอาวาสวัดสว่างโรหา ท่านได้นำวงล้อเกวียนของชาวบ้านที่ไม่ใช่แล้ว ขึ้นมัดติดกับเสาไม้ตั้งเด่นเรียงรายหน้าวัด ริม 2 ข้างทางเดินเมื่อผ่านประตูทางเข้าไปเป็นแปลงดอกไม้ก่อด้วยอิฐบล็อก มีดอกทานตะวันขึ้นงามเหลืองอร่าม ถัดจากทางเดินฝั่งด้านตะวันตกเป็นสวนหย่อม และศูนย์ความรู้ ปกคลุมด้วยไม้ยืนต้นและไม้ผลอย่างร่มรื่น ถัดไปอีกเล็กน้อยจะเป็นเวทีหมอลำซึ่งจะเป็นเวทีแสดงกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ เดินเข้าไปอีกเล็กน้อยก็จะเป็นศาลาการเปรียญ ประดับตกแต่งล้อมรอบด้วยดอกไม้บานาชนิด ใต้ถุนศาลาการเปรียญเป็นเกวียนที่ชาวบ้านไม่ใช่แล้ว และนำมาบริจาคให้วัดประมาณ 20 ลำ บนศาลาการเปรียญมีแผ่นป้ายสุภายัตถธรรมะ ติดไว้ทั่วไป ด้านทิศตะวันออกของวัดเป็นโรงอาหารและกุฏิหลังเล็ก ๆ เรียงราย 2-3 หลัง ส่วนกุฏิหลังใหญ่และหอระฆังจะอยู่ถัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัด กุฏิหลังใหญ่เป็นกุฏิ 2 ชั้นก่อสร้างด้วยปูนทั้งหลัง หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงินและหาเงินจากที่อื่นสมทบก่อสร้างแล้ว เสร็จประมาณปี พ.ศ. 2533 เป็นเงินทั้งสิ้นประมาณ 1,700,000 บาท ด้านทิศตะวันตกเป็นกุฏิสำหรับแม่ชีพักอาศัยประมาณ 2-3 หลัง ถัดไปหลังวัดเป็นบริเวณฌาปนสถาน ใต้ต้นมะขามติดกับ

*อาจารย์เลื่อน สามีลา อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) เป็นช่างก่อสร้างซุ้มประตูและกำแพงวัด

บริเวณอาณาเขตสถานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ล้อมรอบด้วยรูปปั้นพระสงฆ์จำนวน 5 รูป คล้ายบัณเฑาะว์ค้ำ
ทั้ง 5 ในพุทธกาล

วัดสว่างโหราจะสร้างมาเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่โดยทั่วไปตามลักษณะการ
ตั้งถิ่นฐานของชาวอีสาน การสร้างวัดจะกระทำไปพร้อมกับการก่อตั้งชุมชน ผู้วิจัยจึงประมาณเอา
ว่าคงจะสร้างขึ้นราว ๆ ปี พ.ศ.2455 เมื่อชาวบ้านเริ่มก่อตั้งชุมชนแล้วก็จะสร้างวัดเป็นที่
ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านเล่าว่า ชาวบ้านช่วยกันหักร้างถางพงพื้นที่บริเวณด้านทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านประมาณ 4 ไร่ เป็นที่สร้างวัด เมื่อสร้างกุฏิชั่วคราวแล้ว ชาว
บ้านจึงไปนิมนต์หลวงพ่อบึง จากวัดบ้านหนองบัวมาจำพรรษา เมื่อท่านมรณภาพก็มีพระองค์อื่น
หลายองค์เป็นเจ้าของวัด ได้แก่ หลวงพ่อป่า หลวงพ่อลุน หลวงพ่อพร หลวงพ่อวัน หลวงพ่อตา
หลวงพ่อบุญเตียง หลวงพ่อสมบูรณ์ จนปัจจุบันได้แก่พระอาจารย์ บุญทัน เขมรัมย์

ขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ สิ่งที่มีปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยมีอนุชนรุ่นหลัง
เป็นผู้ปฏิบัติตามและซำรงรักษาไว้มิให้สูญหายไป (เสฐียร โภคเศศ 2506: 1-2) ขนบธรรมเนียม
ประเพณีต่าง ๆ ของชาวบ้านบางอย่างมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่บางอย่างก็เลิก
ปฏิบัติไป ผู้วิจัยจะแยกกล่าวออกเป็นส่วนที่เป็น "ขนบธรรมเนียม" และส่วนที่เป็น "ประเพณี"
ดังนี้คือ

1. ขนบธรรมเนียม

- คลองสิบสี่*

หมายถึง คลองธรรมสิบสี่อย่าง เป็นแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างผู้ปกครองกับ
ผู้อยู่ใต้ปกครอง หรือระหว่างคนธรรมดากับผู้ปฏิบัติต่อกัน คนเฒ่าคนแก่เล่าสืบต่อกันมา ได้แก่
ฮีดเจ้าคลองขุนฮีดท้าวคลองเพี้ย ฮีดไพร่คลองนาย ฮีดบ้านคลองเมือง ฮีดฟัวคลองเมี่ยง
ฮีดพ่อคลองแม่ ฮีดลูกคลองหลาน ฮีดไร่คลองเขย ฮีดป่าคลองลุง ฮีดปู่คลองย่า ฮีดตาคลองยาย
ฮีดเฒ่าคลองแก่ ฮีดปีคลองเดือน ฮีดไผ่คลองนา ฮีดวัดคลองวา

* ปรอดดูรายละเอียดในภาคผนวก

- การต้อนรับแขกผู้มาเยือน

ชาวบ้านมีธรรมเนียมต้อนรับแขกผู้มาเยือน มีขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาช้านาน ก็คือเมื่อมีแขกมาเยี่ยม แม่บ้านหรือลูกสาวจะไปตักน้ำมาให้แขกดื่ม ขณะเดียวกันก็จะนำอาหารว่าง เป็นต้นว่าขนมหวานหรือผลไม้ต่าง ๆ มาให้รับประทาน หากแขกยังไม่รับประทานอะไรมาก่อน ก็จะนำข้าวปลาอาหารต่าง ๆ มาให้รับประทาน ชาวบ้านจะคุยกับแขกที่มาเยือนด้วยเรื่องสัพเพเหระต่าง ๆ ทักทายถามไถ่ข่าวคราวชีวิตความเป็นอยู่ต่าง ๆ หากบ้านใกล้เรือนเคียงไม่มีธุรกิจการงานที่ต้องทำ ก็จะทยอยกันมาร่วมวงทักทายปราศรัยด้วย ปัจจุบันมีการนำเอาสุรา เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการต้อนรับแขกด้วย

- การยอมรับและ เชื้อพ้องคนเฒ่าคนแก่

ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับคนเฒ่าคนแก่ถือเป็นบุคคลที่สร้างคุณประโยชน์แก่หมู่บ้าน บกบักษ์รักษาหมู่บ้าน เป็นพ่อบ้านพ่อเมืองมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเชิญคนเฒ่าคนแก่ซึ่งเป็นญาติของแต่ละฝ่ายไปเจรจาปรับความเข้าใจ และปรับไหมเป็นเงินกันที่บ้านผู้ใหญ่มัก เรื่องราวก็จะยุติกันไป

- การเจิมรด

เมื่อชาวบ้านออกธำหมซึ่งอาจจะ เป็นรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ชาวบ้านจะนำรดคันดังกล่าวไปให้เกจิอาจารย์ชื่อดังทักพิธีเจิมรดเพื่อเป็นสิริมงคล ซึ่งส่วนมากชาวบ้านจะนำไปให้หลวงปู่สุข ที่วัดบ้านหนองบัว เป็นผู้ทักพิธี

- ธรรมเนียมในการเยี่ยมไข้

เมื่อญาติพี่น้องเจ็บป่วยไข้ ชาวบ้านจะไปเยี่ยมเยียน ตามไถ่ถึงอาการให้กำลังใจอยู่เสมอทั้งที่บ้านและโรงพยาบาล บางคนซื้อผลไม้และดอกไม้ไปเยี่ยมด้วย

- สามีต้องหาเลี้ยงภรรยา

ชาวบ้านโดยทั่วไปจะให้เกียรติแก่สามีเป็นหัวหน้าครอบครัว การปกครองดูแล การตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ภายในครอบครัว การทำงานหนักนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงภรรยา และครอบครัวนั้น เป็นหน้าที่ของสามี ส่วนหน้าที่ในการดูแลกิจการต่าง ๆ ภายในบ้าน เช่น ทากับข้าว กวาดบ้านถูเรือน และดูแลลูก ๆ เป็นของภรรยา

- เมื่อแต่งงานแล้วเจ้าบ่าวจะต้องไปอยู่บ้านเจ้าสาว

เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของชาวบ้านที่ปฏิบัติกันมาช้านาน เมื่อเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวแต่งงานกันแล้ว เจ้าบ่าวจะต้องไปอยู่ที่บ้านของภรรยา ทางฝ่ายพ่อตาแม่ยายจะจัดห้อง

ให้ห้องหนึ่งสำหรับคู่สามีภรรยาใหม่ ซึ่งเรียกว่า "ห้องส้วม" อย่างไรก็ตามขนบธรรมเนียมดังกล่าวไม่ใช่เป็นเรื่องที่กำหนดตายตัว ในกรณีที่เจ้าบ่าวเป็นลูกชายคนเดียวต้องเลี้ยงดูพ่อแม่หรือพ่อตาแม่ยายมีบุตรเขยหลายคน หรือฐานะของฝ่ายเจ้าบ่าวดีกว่า เหล่านี้ฝ่ายเจ้าบ่าวก็อาจชวนเจ้าสาวไปอาศัยอยู่กับบิดา-มารดาหรือพ่อแม่ของตนเองได้ แต่ต้องหลังจากพ้นกำหนด 3 หรือ 7 วันไปแล้ว

2. ขนบประเพณี

ประเพณีของชาวบ้านโหรา ผู้วิจัยได้แบ่งประเพณีออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญ และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ดังจะได้กล่าวต่อไป

2.1 ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญ

- อีตลีสอง* (ประเพณีสิบสองเดือน) หมายถึง การทำบุญตามประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ เดือนอ้าย-ไม่มี เดือนยี่-ไม่มี เดือนสามบุญขึ้นข้าวจี (บุญเบิกบ้าน) เดือนสี่บุญพะเหวด บุญแจกข้าว (บวชนาค) เดือนห้าสร้างน้ำพระ สร้างน้ำคนเฒ่าคนแก่ ตรุษสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ (ปัจจุบันไม่ค่อยทำ) เดือนเจ็ด-เดือนแปด บุญเข้าพรรษา (ใต้ประทีป) บวชนาค เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดออกพรรษา เดือนสิบสองลอยกระทง

- บุญทอดผ้าป่า ปัจจุบันเป็นประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติเพื่อรวบรวมเงินจัดสร้างถาวรวัตถุที่วัด และโรงเรียน หรือจัดตั้งกองทุนเพื่อจุดมุ่งหมายเฉพาะมากกว่าที่จะถวายเครื่องนุ่งห่มแก่พระสงฆ์ตามเป้าหมายเดิม การจัดกิจกรรมประเพณีทอดผ้าป่าจะกระทำเวลาใดก็ได้ แต่ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือตรุษจีน เนื่องจากผู้ที่จัดผ้าป่าส่วนมากจะเป็นบุตรหลานของชาวบ้านที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ จะมีโอกาสกลับบ้านได้หลายวันก็เฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ วิธีการ ได้แก่ กำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินการ จัดหาประธานดำเนินการ ประธานอุปถัมภ์ รองประธาน และคณะกรรมการดำเนินการ กำหนดวันเวลา จัดพิมพ์ของใบฎีกาแจกจ่ายแก่คณะกรรมการ รวบรวมของใบฎีกาแล้วเดินทางกลับไปทอดถวายที่บ้าน ตอนกลางวันและเย็นมีพิธีเลี้ยงต้อนรับคณะผ้าป่า กลางคืนมีหรรสพสมโภชน์ ตอนเช้าของวันถัดไปเป็นพิธีทอดถวาย ก็เป็นอันเสร็จพิธี

* โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก

- บุญทอดเทียน ประเพณีทอดเทียนชาวบ้านกระทำกันในวันเข้าพรรษา และระหว่างเข้าพรรษา เป้าหมายดั้งเดิมเพื่อจัดหาวัสดุให้แสงสว่างถวายแก่พระสงฆ์ เพื่อพระสงฆ์จะนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาธรรมะเวลากลางคืน ปัจจุบันที่วัดมีไฟฟ้าใช้แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้เทียน แต่ชาวบ้านก็ทำเป็นประเพณีสืบต่อมา การดำเนินกิจกรรม ได้แก่ มีคตทายก วัดหรือกลุ่มหนุ่มสาวจะรวบรวมจุดปัจจัยซื้อเทียนใส่ถาดไปถวายแก่พระสงฆ์ที่วัดในหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านใกล้เคียงพิธีการ ได้แก่ การไหว้พระ รับศีล ถวายสังฆทาน ก็เป็นอันเสร็จพิธี

- บุญเบิกบ้าน ประเพณีบุญเบิกบ้าน ชาวบ้านจะกระทำพร้อมกันไปกับ ประเพณีบุญปั้นข้าวจี๋ และสู่ขวัญข้าว ส่วนมากจะทำในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป้าหมายเพื่อทำพิธีเลี้ยงผีที่เฝ้าปากบึงรักษาคุ้มครองหมู่บ้าน เลี้ยงผีปู่ตา (เป็นประเพณีเฉพาะท้องถิ่นซึ่งแตกต่างจากท้องที่อื่น...ผู้วิจัย) และพิธีเปิดยุ้งฉาง เมื่อถึงวันดังกล่าวชาวบ้านจะเตรียมจี๋ข้าวสัก 3-4 บั้ง (ข้าวเหนียวบั้งเป็นรูปไข่ขนาดเท่ากำปั้นทาด้วยเกลือและไข่ นำไปฝังไว้ที่สุกเหลืองพองาม...ผู้วิจัย) ตักข้าวเปลือกบริเวณปากยุ้งฉางสัก 1 หาบ (ตะกล้า 2 ใบ...ผู้วิจัย) ทำอาหารลาวหวาน ได้แก่ ข้าวคั่วข้าวแดง (ข้าวคลุกสี...ผู้วิจัย) น้ำอ้อยหรือน้ำตาล ปลาจี่ หมากกล้วยหรือใส่กาบกล้วยวางบนตะกล้าหาบไปรวมกันที่บริเวณกลางหมู่บ้าน (กองทุนหมู่บ้าน) พระสงฆ์ทำพิธีสงฆ์ถวายภัตตาหารเช้าและสังฆทานแด่พระสงฆ์ หมอพรหมณ์ทำพิธีสู่ขวัญข้าว ถวายข้าวแด่พระสงฆ์ รับประทานอาหารร่วมกันก็เป็นอันเสร็จพิธี

- บุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ของชาวบ้าน มีการจัดพิธีต่าง ๆ แตกต่างกันไปออกไปตามฐานะของครอบครัว แต่โดยสรุปพิธีการสำคัญ ๆ มีดังนี้คือ เมื่อปรึกษากับหมอผู้ทำพิธีแล้วว่าจะขึ้นวันไหนเวลาใด คนเฒ่าคนแก่และผู้อาวุโสในหมู่บ้านหรือญาติสนิทมิตรสหายก็จะมาช่วยกันแบกที่นอน หมอน เสื่อ ผ้าห่ม และสิ่งอื่น ๆ ที่แสดงถึงการเตรียมการที่จะขึ้นบ้านใหม่และเดินรอบ ๆ บ้านสร้างใหม่เป็นจำนวน 3 รอบ ขณะนั้นก็จะมีการสวดมนต์หนึ่งสวดจนขยับบรจุก้อนหิน 3 ก้อน แห้วอ่อน ดอกไม้ และเทียน ขึ้นไปนั่งบนบ้านบริเวณนอกชานติดกับบันไดอยู่ก่อนแล้ว (สมมติเป็นผีบ้าน) เมื่อกลุ่มที่ถือสัมภาระเดินรอบบ้านครบ 3 รอบแล้วจะมายืนหยุดอยู่ที่หน้าบันไดขึ้นบ้าน ผู้อาวุโสที่นั่งอยู่บนบ้านก็จะใช้ข้อมือทูปพื้นบ้านทำเสียงเอะอะตึงตัง ถามว่าเป็นใครมาจากไหนมาทำอะไร คนอยู่ข้างล่างก็จะขานรับว่าเป็นใคร ทำนองว่าเป็นลูกหลานมาขอพึ่งพาอาศัยอยู่ด้วย และมีการพูดต่อกันหลายคำเพื่อเป็นการเอาเคล็ด จากนั้นก็จะขึ้นไปบนบ้าน ผู้อาวุโสบนบ้านจะทำท่านอนหลับ ผู้อาวุโสท่านั้นก็จะตื่นขึ้นมาพูดจาเอาเคล็ดว่าแผ่นดิน บ้านนำอยู่อย่างนี้น้อย่างนี้ สุดท้ายก็จะอนุญาตให้เข้ามาอาศัยได้ จากนั้นก็นำเหล้ายาอาหารไปกินบนบ้าน

และ เลี้ยงดูกันตามฐานะก็เป็นอันเสร็จพิธี

- บุญแจกข้าว เป็นประเพณีที่ชาวบ้านทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ตายไปแล้ว ซึ่งอาจกระทำในช่วงเดือน 4, 6 หรือช่วงเข้าพรรษาพร้อมกับบุญบวชก็ได้ ลักษณะของประเพณีคล้าย ๆ กับประเพณีบุญกฐิน แต่มีการจัดเตรียมการต่างๆไม่ยิ่งใหญ่ทำบุญกฐิน

- บุญทอดกฐิน เป็นประเพณีทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ญาติที่ตายไปแล้ว เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 12 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ชาวบ้านถือว่าบุญกฐินเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ ใ้บุญมาก การเตรียมการจะเกิดขึ้นก่อนถึงวันงานอาจใช้เวลาถึง 6 เดือน หรือเป็นปี ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่การจ้างมหรสพ การเตรียมเครื่องจตุปัจจัยไทยทาน การเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขก การเตรียมอาหารที่เป็นของฝากญาติพี่น้องตอนกลับบ้านหลังเสร็จงาน ได้แก่ การย่างกบ เขียด ปลา การห่อข้าวหอม ข้าวต้ม ข้าวบูน (ขนมจีน) เป็นต้น ในช่วงเช้าของวันงานเป็นพิธีถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เย็นแห่งกฐินรอบหมู่บ้าน พิธีสงฆ์และบวชภาค กลางคืนมีมหรสพสมโภชน์ เช้าของวันใหม่ถวายภัตตาหารและทอดกฐิน เสร็จพิธี

2.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

- เกี่ยวกับการเกิด ประเพณีการเกิดผู้วิจัยได้กล่าวโดยละเอียดไว้ ส่วนที่ว่าด้วยวัฒนธรรมด้านอนามัยและสาธารณสุขแล้ว

- เกี่ยวกับการบวช ชาวบ้านถือว่าการบวชเป็นชีวิตที่ส่องรองจากการเกิด ดังนั้นจึงให้บุตรชายที่มีอายุ 13 ปีบวชเณร เรียกว่า บรรพชา หากยังไม่ได้บวชเณรก็จะให้บวชเป็นพระเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ผู้ที่ไม่ได้บวชชาวบ้านถือว่าเป็นคนดิบ ยังไม่ได้บวชเรียนและอบรมจิตใจให้หนักแน่นพอที่จะออกไปรับผิดชอบครอบครัวได้ การบวชจะกระทำในประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีบุญแจกข้าว ประเพณีบุญกฐิน เป็นต้น ชาวบ้านถือว่าการบวชเป็นการทดแทนน้ำนมมารดา ชาวบ้านเชื่อว่ามารดาจะได้เกาะชายผ้าเหลืองของบุตรขึ้นสวรรค์ในภพต่อไป จะเห็นได้จากมีการบวชหน้าศพเป็นพิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า "บวชจุง" การบวชอาจกระทำได้ในประเพณีสิบสองเดือน ยกเว้นช่วงเข้าพรรษา

- เกี่ยวกับการกินดอง (แต่งงาน) ส่วนมากชาวบ้านจะจัดพิธีแต่งงานในช่วงเดือน 4 และเดือน 6 อาจเป็นเพราะว่าช่วงนั้นมีความจำเป็นในการใช้แรงงานในทุ่งนา ก็ได้ จะไม่นิยมจัดพิธีแต่งงานกันในช่วงเข้าพรรษา อย่างไรก็ตามหากมีความต้องการและจำเป็นก็สามารถกระทำได้ (รายละเอียดจะได้อีกในส่วนที่ว่าด้วยวัฒนธรรมครอบครัวและเครือญาติ)

- เกี่ยวกับการตาย (งานศพ) เมื่อมีคนตายในบ้าน ญาติพี่น้องจะทำพิธีอาบน้ำ แต่งตัวให้ศพโดยเอาชายผ้าไปไว้ด้านหลัง และนำศพไปดอย (นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก...ผู้วิจัย) ไว้ในที่อันควรญาติพี่น้องจะทยอยมาขอขมา โดยการจุกธูป 1 ดอกและกราบแบบมือ 1 ครั้ง นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา ชาวบ้านที่รู้ข่าวจะหยุดงานในภารกิจที่ไม่จำเป็น นำข้าวสารใส่จานพร้อมเงินคร้วเรือนละ 20 บาทมาช่วยสมทบการทำฌาปนกิจศพ เป็นเพื่อนญาติผู้ตายและช่วยเหลืองานเท่าที่จำเป็น ว่าง ๆ ก็มีกรต้อมสุราเล่นการพนันประเภทต่าง ๆ ตอนกลางคืนมีการ "งันเฮือนดี" หนุ่มสาวมีการละเล่นประเภทต่าง ๆ เช่น คล้องช้าง หมากเก็บ เป็นต้น ชาวบ้านจะตั้งศพไว้ที่บ้านไม่เกิน 3 วันก็จะนำไปเผาที่วัด พระสงฆ์ชักผ้าบังสะกุล ประมาณ 2-3 วันต่อมาญาติผู้ตายไปเก็บกระดูกแล้วนำไปบรรจุไว้ที่กำแพงวัด และอีก 1 ปีหรือหลายปีต่อมาญาติพี่น้องจึงจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย

2.3 ประเพณีฝังแขก

เป็นประเพณีที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทชิดเชื้อกัน ทั้งภายในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ได้แก่ การลงแขกเลื่อยไม้ แยกสร้างบ้าน แยกสร้างยุ้งฉาง แยกบ้านคูนแท แยกโถนา แยกค่านา แยกเกี่ยวข้าว แยกฟาคข้าว (นวดข้าว) แยกขนข้าวขึ้นเล้า (ยุ้งฉาง) แยกกองเพียง (ฟาง) ฯลฯ

2.4 ประเพณีสู้ขวัญบายศรี

เป็นประเพณีที่ชาวบ้านกระทำเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่กันและกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น การเข้ารับราชการ ดิตราชการทหาร ออกจากราชการทหาร หายจากเจ็บป่วยไข้ เป็นต้น

2.5 ประเพณีการแต่งแก้เสียเคราะห์

เป็นประเพณีกระทำขึ้นเพื่อแก้เคล็ด เมื่อประสบเคราะห์กรรมต่างๆหรือมีเหตุวิปริตที่เกิดขึ้นตามความเชื่อของชาวบ้าน ได้แก่ งูสิงขึ้นบ้านหรือลอบกัดต้นบ้าน คางคกขึ้นบ้าน กิ้งก่าขึ้นได้ตามตัว เป็นต้น ชาวบ้านเชื่อว่าหากตนเองประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเกิดอาเภทต่าง ๆ แก่ตนเองและครอบครัว ถือว่าขณะนั้นเป็นช่วงที่กำลังประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ ดังนั้นต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้พ้นไป

พิธีสะเดาะเคราะห์ก็คือ การนำกากกล้วยมาทำช่อง ๆ โดยใช้น้ำฝน
เล็ก ๆ เหล่านี้แหลมเสียบให้ติดกัน จากนั้นก็นำเอาอาหารคาวหวาน ข้าวดำ (ข้าวเก่าหรือข้าว
ย้อมสีดำ) ข้าวแดง (ย้อมสีแดง) ตัดกระดาษหรือปั้นดินเป็นรูปวัวควาย นำมาใส่ในช่องกาก
กล้วยแต่ละช่อง เชิญหมอขวัญมาทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เสร็จแล้วก็ให้นำกากกล้วยที่ทำเป็นช่อง ๆ
บรรจุอาหารคาวหวานรูปสัตว์ต่าง ๆ นั้นไปวางไว้บริเวณทางแพร่งต่าง ๆ หรือตามถนน ตาม
รั้วบ้าน ขณะที่นำไปนั้นห้ามเหยียบหลังกลับมา เชื่อว่าเคราะห์นั้นจะหวนกลับมาอีก เมื่อไปวาง
เสร็จก็ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี

2.6 ประเพณีการต่ออายุ (คำโพนี่คำโฮ)

เป็นการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน ที่มุ่งสร้างขวัญและ
กำลังใจให้แก่ผู้ป่วย หรือผู้สูงอายุ

2.7 ประเพณีทอดบังสกุล

เมื่อชาวบ้านคิดถึงญาติที่ตายไปแล้ว ซึ่งผู้ตายอาจเข้านิมิตฝันตนเองหรือ
ลูกหลาน ชาวบ้านจะนำดอกไม้ธูปเทียนอย่างละ 3 คู่ ไปทอดบังสกุลอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่ตายไป
แล้วที่วัดในตอนกลางคืนของวันพระหรือวันธรรมสวนะ ตั้งแต่ วันขึ้น/แรม 8 และ 15 ค่ำ พระ
สงฆ์จะทำพิธีแล้วตักลงให้สัจญาณ ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ความเชื่อ

1. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำนา

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮก

"ผีตาแฮก" เป็นวิญญาณของผีชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่นาของชาว
บ้าน แต่เดิมชาวบ้านจะสร้างเป็นกระท่อมเสาเดี่ยวหลังเล็กๆขนาดประมาณ 30x40 เซนติเมตร
สูง 70 เซนติเมตร ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ตูปตาแฮก" ไว้เป็นที่อยู่อาศัย (ปัจจุบันส่วนมากชาวบ้าน
จะใช้บึงเก่า ๆ แทน โดยใช้น้ำกล่มขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 เซนติเมตร ยาว 70 เซนติเมตร
เสียบทะลุกลางแล้วฝังดิน) พร้อมกับทำแปลงนาจำลองเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 1x1 เมตร ที่ชาว
บ้านเรียกว่า "ตาแฮก" ไว้ตามเนินดิน (โพน) หรือตามคันนา (คูท) ติดกับตูปตาแฮก บางคน
จะทำแปลงนาจำลอง (ตาแฮก) เพียงอย่างเดียวเท่านั้นก็ได้

ผีตาแฮกเป็นผีประเภทที่ให้อภัยและโทษแก่มนุษย์ นอกจากจะช่วยทำให้ ชาวเจริญงอกงาม ช่วยขับไล่หนูหรือแมลงกัดต้นข้าวชนิดต่าง ๆ และช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาให้ การทำนาได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยรอดจากเหตุเภทภัยต่าง ๆ แล้ว ถ้าหากมีใครบางคนกระทำผิด บางอย่างที่เรียกว่าผิดผีตาแฮก เช่น เดินข้ามหัว (ตูป) ตาแฮก บีสสาวะรดหัว (ตูป) ตาแฮก ไม้เลี้ยวตาแฮก ผีตาแฮกก็อาจทำให้เกิดอันตรายเจ็บป่วยไข้ไม่สบายได้ซึ่งต้องหาหมอทำ (หมอผี) มาทำพิธีแก้เคล็ดตามที่หมอบอก จึงจะหายจากอาการเจ็บป่วยได้ปัจจุบันชาวบ้านบางครัวเรือน ยิงนับถือและทำพิธีเช่นหัวทุกครั้ง ก่อนเริ่มทำนาก่อนเริ่มเก็บเกี่ยวและก่อนขนข้าวขึ้นยุ้งขึ้นฉาง แต่ส่วนมากแล้วจะ เลิกนับถือโดยให้เหตุผลว่ายุ่งยากแก่การดูแลเลี้ยงดู บางทีลูกหลานไปทำผิดผี ตาแฮกโดยไม่ได้ตั้งใจหรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการก็อาจทำให้เกิดเจ็บป่วยไข้ไม่สบายได้ บางคนก็ให้ เหตุผลว่าในหลวงท่านทำพิธีบวงสรวงวิญญาณญาติต่าง ๆ ในวันพืชมงคลแล้วไม่จำเป็นต้องทำอีกก็ได้ แต่ส่วนมากจะให้เหตุผลว่าเดี๋ยวนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าแล้ว ต้นข้าวจะเจริญเติบโตงอกงาม ดีหรือไม่ดีไม่ได้ขึ้นอยู่กับผีตาแฮก แต่ขึ้นอยู่กับ การดูแลรักษาและการใส่ปุ๋ยต่างหาก

1) พิธีเลี้ยงผีตาแฮก

การเลี้ยงผีตาแฮกจะกระทำ 3 ครั้งในรอบ 1 ปี ได้แก่ ก่อนเริ่มลง มือทำนา ก่อนเริ่มเก็บเกี่ยวและก่อนขนข้าวขึ้นยุ้งขึ้นฉาง

— พิธีเลี้ยงก่อนลงมือทำนา

พิธีกรรมจะเริ่มจากชาวบ้านปรึกษาหารือกับคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน เพื่อหาฤกษ์หาวันอันเป็นมงคล (ส่วนมากจะเป็นวันอังคารหรือวันพุธ) ตกตอนเย็นของวันก่อนจะ ถึงวันมงคลชาวบ้านจะจัดเตรียมพวงมาลัยไม้ไผ่ ซึ่งทำจากตอกไม้ไผ่มัดเป็นวงกลมร้อยประสาน กันเป็นพวงยาวเท่ากับ ความสูงของคน (ประมาณ 20 วง) จัดเตรียมอาหารซึ่งได้แก่ไก่ต้มทั้งตัว 1 ตัว ข้าว 1 กะติบ น้ำ 1 กะจอก หมาก 1 คา บุหรี่ 1 มวน พร้อมขัน 5 และขัน 8 (คอกไม้ รูปเทียนอย่างละ 5 และ 8 คู่) พอตอนเช้ามีดของวันมงคลชาวบ้านจะนำสารับกับข้าวพร้อม เครื่องเช่นบูชาทุกอย่างใส่ตะกล้าหาบไปยังที่อยู่ของผีตาแฮก (ตูปตาแฮก) เมื่อถึงจึงจัดแจงนำ พวงมาลัยไม้ไผ่คล้องตูปตาแฮกนาโบไม้มาบูแทนสารับแล้ววางอาหารลง เปิดกองข้าว จุดธูป เทียนทำพิธีปาวอันเชิญผีตาแฮกให้เข้ามากินอาหารที่มา เช่นหัว ในขณะที่ผีตาแฮกกินอาหารอยู่นั้น ชาวบ้านก็จะบอกกล่าวแก่ผีตาแฮกว่าปีนี้การทำงานจะได้เริ่มขึ้นแล้ว ขอให้ผีตาแฮกมาช่วยคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้การทำงานปีนี้ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยรอดพ้นจากเหตุเภทภัยต่าง ๆ จากนั้นชาวบ้าน จะปล่อยเวลาให้ผ่านไปสักกระยะหนึ่ง ซึ่งเท่ากับระยะเวลาที่คนปรกตินี้รับประทานอาหารกะ

ประมาณว่าผีตาแฮกกินอาหารที่นำมา เช่น อ่อม แล้วก็จะ เก็บสารกับข้าวใส่ตะกล้าที่หามาเตรียม กลับบ้านอาจจะนึกเนื้อไก่ทั้งไว้สักชิ้นหนึ่งแล้วนำไปที่เหลือกลับบ้านไป ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี เมื่อไปที่บ้านแล้วชาวบ้านจะตั้งจอยปากไว้ด้านล่างออกมาดูหากจะจอยปากไว้รั้งลงมาก (ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆกับรวงข้าวที่ย้อยลงมา) ทานายว่าปีนี้ข้าวจะเจริญงอกงามดี (เทียบกับเมล็ดข้าวในรวงมีมาก น้ำหนักจะมาก) แต่ถ้าจอยปากไว้รั้งลงมาไม่มากนัก จะทานายว่าปีนี้ข้าวจะไม่ค่อยเจริญงอกงามเท่าใดนัก จากนั้นก็จะนำเนื้อไก่อาร่วมกันกินภายในครอบครัวต่อไป

- พิธีเลี้ยงก่อนลงมือเก็บเกี่ยวผลผลิต

ก่อนลงมือเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกซึ่งมีสารกับข้าว เช่นเดียวกับเมื่อเลี้ยงก่อนลงทนาดู จะต่างกันเฉพาะฤกษ์วันที่จะไปเลี้ยง โดยช่วงเก็บเกี่ยวจะไปเลี้ยงในวันพฤหัสบดีซึ่งชาวบ้านถือเอาวันนี้เป็นวันพูนช่วงเก็บเกี่ยว ส่วนการตั้งจอยปากไว้ก่อนทานายก็ยังคงกระทำอยู่ โดยชาวบ้านทานายยืนยันประกอบกับต้นข้าวที่กำลังออกรวงอยู่ในปัจจุบัน ในขณะที่ผีตาแฮกกำลังกินอาหารชาวบ้านจะสรรหาคำพูดดีๆมาบอกผีตาแฮกว่าได้ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองต้นข้าวให้เจริญงอกงาม ในปีต่อไปก็ขอให้ทำเช่นนี้อีกหรือให้เจริญงอกงามยิ่งๆ ขึ้นไป เช่นคำพูดว่า "มือนี่เป็นมือสวรรค์ มือแฮกเกี่ยว...แฮ็คเพียงตื่นขอให้ขึ้นเพียงตาอย่าให้อืดหรืออยาก ให้ได้กินได้ทาน..." เป็นต้น

- พิธีเลี้ยงตอนขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง

การเลี้ยงผีตาแฮกช่วงนี้มีพิธีกรรมคล้ายๆ กับการเลี้ยงตอนเริ่มลงมือทนาดู จะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในส่วนที่ต้องนำข้าวเปลือกไปให้ผีตาแฮกด้วย กล่าวคือชาวบ้านจะใช้ดอกไม้ใส่สานเป็นรูปร่างคล้ายเกวียนเรียกว่า "เกวียนตาแฮก" นำข้าวไม่เย็บเป็นกระทงบรรจุข้าวเปลือก (เป็นข้าวสีที่คัดจากลาน) วางบนหลังเกวียนแล้วนำไปวางไว้ที่ตูดตาแฮกประมาณ 10-20 เกวียน (เท่ากับปริมาณข้าว นับเป็นเกวียนที่ทำได้นี้) รวมทั้งหนามไม้ไผ่ที่นำมามัดรวมกันเป็นไม้กวาดสำหรับกวาดฟาง ในขณะที่ผีตาแฮกกำลังกินอาหารที่นำมาเลี้ยงชาวบ้านก็จะบอกกล่าวแก่ผีตาแฮกว่า การทำงานของเราในปีนี้ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยเป็นที่น่าพอใจจำนวนเท่ากับที่นำมาให้คุณนี้ ในปีถัดไปขอให้ได้ข้าวเท่านี้หรือมากกว่า...ชาวบ้านก็จะว่าไป หลังจากเลี้ยงเสร็จแล้วก็เรียกผีตาแฮกและแม่ธรณีกลับบ้าน ไปอาศัยอยู่ในยุ้งฉางของชาวบ้าน ก็เป็นอันเสร็จพิธีเลี้ยงในช่วงนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชาวบ้าน สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ้าหากปีนี้การทำงานได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย ปีถัดไปชาวบ้านก็จะทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮก

ตอนนี้ต่อไป แต่ถ้าหากการทำงานได้ผลผลิตน้อยหรือประสบกับเหตุภยันตรายอย่าง ชาวบ้านอาจหาหมอทำ (หมอผี) มาทำพิธีขับไล่ผีตาแฮกตัวนี้ออกไปแล้ว เชิญผีตาแฮกตัวใหม่เข้ามาอาศัยอยู่ ชาวบ้านเล่าว่า หากครัวเรือนใดเคยทำพิธีเช่นไหว้หรือเลี้ยงผีตาแฮกมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายายแล้ว ก็จะต้องทำต่อไปหากไม่ทำต่อไปครอบครัวอาจได้รับภัยพิบัติต่างๆ หรืออาจได้รับอันตรายจากการกระทำของผีตาแฮกทำให้เกิดเจ็บป่วยไข้ได้ ประเด็นนี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญทำให้หลายครัวเรือนเลิกนับถือผีตาแฮกไป ชาวบ้านบอกว่าเราเคยต่อระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่าผัดผี ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่ ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกจึงลดน้อยลงไป

2. ความเชื่อเกี่ยวกับผีนา

ผีนาเป็นวิญญาณของผีชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่นาของชาวบ้าน ส่วนมากจะอาศัยอยู่บริเวณเนินดินที่สูงแถบต้นน้ำหรือบริเวณหัวนาของชาวบ้าน ผีนาจะใช้ร่องน้ำไหลเป็นทางเดินเที่ยวไปมาซึ่งหากมีใครไปปิดกั้นหรือยึดที่ดินตรงนั้นไปเป็นของตนเอง ผีนาจะทำอันตรายแก่บุคคลผู้นั้นหรือสมาชิกในครอบครัวให้ป่วยเป็นไข้ไม่สบายได้ ผีนามีหลายตนและมีที่อยู่อาศัยอยู่หลายที่ ทาหน้าที่ดูแลรักษาทรัพย์สินต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณที่นาของชาวบ้าน การบูชาเช่นสรวงไม่จำเป็นต้องกระทำเหมือนผีตาแฮก เพียงนำข้าวสากมาเลี้ยงตอนช่วงเดือนสิบเท่านั้น (จีน 15 ค่ำ) ก็พอแต่ถ้าหากไปกินข้าวในบริเวณทุ่งนาจะต้องปั้นข้าวเหนียวก้อนเล็กๆ 1 ปั้นจุ่มน้ำแกงหรืออาหารที่มีอยู่ยื่นให้ผีนา ก่อนที่ตนเองจะกิน

ปัจจุบันการนับถือผีนาของชาวบ้านมีลักษณะ เป็นความคิดที่ฝังลึกในความรู้สึกมากกว่าที่จะเป็นการนับถืออย่างเด่นชัดโดยแสดงออกทางพิธีกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมที่แสดงออกมีลักษณะที่กลัวจะได้รับอันตรายที่จะเกิดจากการกระทำของผีนา ดังนั้นร่องน้ำไหลที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นทางเดินของผีนาจะถูกปล่อยให้ เป็นทางน้ำไหลที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันทุกคน เมื่อผ่านที่นาใครชาวบ้านก็จะเปิดน้ำให้ไหลเข้าไปยังที่นาของตนเอง ไม่มีใครกล้าเข้าไปปิดกั้นหรือยึดเอาร่องน้ำนั้นไปเป็นของตัวเอง

3. ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่ธรณี

แม่ธรณีหมายถึงวิญญาณของผีชนิดหนึ่งที่ทาหน้าที่ดูแลรักษาผืนแผ่นดิน การจะใช้ประโยชน์จากผืนแผ่นดินไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืช ปลูกบ้านปลูกเรือน หรือสร้างยุ้งฉาง ชาวบ้านจะต้องทำพิธีขอมาต่อพระแม่ธรณีเสียก่อนการทํานาก็เช่นกัน ชาวบ้านถือว่าการปลูกข้าวหรือไถ

นาเป็นการทำให้พระแม่ธรณีมีราศี ได้แก่ การถูกชูด ถูกชิตช้วน ดังนั้นก่อนที่ชาวบ้านจะลงมือทำนาจึงต้องทำพิธีขอมาต่อพระแม่ธรณีเสียก่อนซึ่งอาจจะทำพร้อม ๆ กันไปกับการเลี้ยงผีตาแสด พิธีกรรมก็จะ เป็นแบบง่าย ๆ เพียงนำดอกไม้ธูปเทียนใส่ขันหรือใส่จานมาอย่างละ 5 คู่ และ 8 คู่ (ชาวบ้านเรียกว่าขัน 5 ขัน 8) แล้วนั่งลงยอง ๆ สองมือชูขัน 5 ขัน 8 ให้สูงเหนือศีรษะพร้อมกับประกาศบอกกล่าวแก่พระแม่ธรณีว่า บัดนี้ลูกหลานจะได้ทำนาแล้วขอภัยที่ต้องทำให้ผืนดินได้รับการชิตช้วน ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี จากนั้นก็สามารถทำนาไถหว่านได้ต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่ธรณี จะมีอยู่ในส่วนลึกของความรู้สึกของชาวบ้านทุกคน ชาวบ้านเล่าว่า เคยมีอยู่หลายครั้งที่ลืมขอมาต่อพระแม่ธรณี พอไถนาไปได้สักระยะหนึ่งอยู่ดี ๆ ควายก็เกิดตื่นตกใจสะดุ้งโหยงวิ่งหนีไปคือ ๆ จึงเอะใจ ต่อมาภายหลังทราบว่ายังไม่ได้ขอมาต่อพระแม่ธรณีจึงทำพิธีขอมา อาการตื่นตกใจของควายก็หายไป สามารถไถนาได้ตามปกติจนแล้วเสร็จ

4. เชื้อในฤกษ์วัน

ความเชื่อในฤกษ์วันมีอิทธิพลต่อการทำนาของชาวบ้านเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่เมื่อเริ่มการทำนาจนกระทั่งแม้เวลาจะนำข้าวจากยุ้งฉางไปสียังโรงสี ชาวบ้านก็ต้องพิจารณาถึงฤกษ์วันเสียก่อนจึงเปิดยุ้งฉางนำข้าวไปสีมานึ่งกิน

4.1 เมื่อเริ่มลงมือทำนาครั้งแรก

- ฤกษ์วันในการเลี้ยงผีตาแสด การเลี้ยงผีตาแสดมีฤกษ์วันแตกต่างกันไป ตามความเชื่อของแต่ละบุคคล แต่ส่วนมากแล้วจะเป็นวันอังคารและวันพุธ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวันแข็ง (ในความหมายของชาวบ้านคือในวันดังกล่าวมีเคล็ดที่เป็นภูมิตำนานต่อการทำอันตรายของผีร้ายต่าง ๆ)

- ฤกษ์วันในการ "ไถแสด" การ "ไถแสด" คือการไถนาครั้งแรกก่อนที่จะลงมือทำนา การ "ไถแสด" ไม่ได้มีความหมายว่าจะลงมือไถตะจริงในวันนั้น แต่เป็นการไถเอาฤกษ์วันตามความเชื่อเพื่อเป็นสิริมงคลในการทำนา เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับตนเองว่าการทำนาในปีนี้จะได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยการไถตะจะเริ่มไถจริงเมื่อมีความพร้อมแล้ว ซึ่งส่วนมากจะลงมือไถตะจริงเมื่อครบรอบ 7 วันหลังจากวันไถแสดแล้ว เช่นหากลงมือไถแสดในวันพฤหัสบดีก็จะลงมือไถตะจริงในวันพฤหัสบดีถัดไป

พิธีไถแยก

การไถแยกจะเริ่มประมาณเดือนพฤษภาคมหรือประมาณเดือนหก เมื่อฝนตกลงมาทำให้ดินในที่นาของชาวบ้านมีความชุ่มชื้นเพียงพอที่จะทำการไถได้ ชาวบ้านจะหาฤกษ์วันตามตำราก่อนว่าจะเริ่มลงมือ (ไถ) แยกนาในวันใด และวันดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์กับ "วันจรมวันพุธ" และ "ข้างขึ้นข้างแรม" ซึ่งในแต่ละเดือนจะไม่เหมือนกัน เมื่อหาวันอันเป็นมงคลฤกษ์ได้แล้ว ชาวบ้านจะเตรียมเครื่องบูชาได้แก่ขัน 5 และขัน 8 (ดอกไม้รูปเทียนใส่ขันหรือใส่จานอย่างละ 5 และ 8 คู่) พร้อมกับแบกไถจูงควายไปยังที่นาแปลงที่จะไถแยกนั้นเมื่อถึงก็จะนั่งยอง ๆ มือถือขัน 5 ขัน 8 ยกขึ้นเสมอออกตั้งระดมสามจบ ไหว้พระแล้วป่าวอัญเชิญผีตาแยกและแม่ธรณีให้เข้าสู่พิธี จากนั้นก็จะประกาศบอกกล่าวว่าการทำนาในปีนี้จะได้เริ่มลงมือแล้ว ขอให้ผีตาแยกได้มารับรู้และช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองให้การทำนาในปีนี้ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าได้ประสพกับเหตุเภทภัยต่างๆ ขอมาต่อพระแม่ธรณีที่จะทำดินนาให้เป็นรอยข่วน จากนั้นจะนำดอกไม้รูปเทียน 1 คู่ไปผูกใส่หัวแอกแล้วเริ่มไถนาจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก พอไถไปได้สักครึ่งแปลงก็จะไถเป็นวงกลมใหญ่เวียนขวา 1 รอบ (ชาวบ้านเรียกว่ากุ่มข้าวใหญ่) แล้วไถตัดกับรอยไถเดิมไปจนกระทั่งสุดแปลง ก็เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็จะปลดคันไถแล้วจูงควายกลับบ้านพอครบรอบ 7 วันแล้วจึงจะทำการไถตะจริง ซึ่งส่วนมากจะลงมือไถแยกในวันพฤหัสบดีแล้วเริ่มลงมือไถตะจริง ๆ เมื่อครบรอบในวันพฤหัสบดีถัดไป ในขณะที่ไถแยกนานั้นถ้าหากควายขับถ่ายบัสสาวะออกมา ชาวบ้านจะทำนายว่าปีนี้ฟ้าฝนจะดี แต่ถ้าหากควายขับถ่ายมูลออกมาทำนายว่าฟ้าฝนจะไม่ค่อยดีนัก การทำนาจะได้ผลไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

4.2 เมื่อเริ่มลงมือปักดำ

ก่อนที่จะลงมือดำนาชาวบ้านจะทำพิธีดำนาครั้งแรก ซึ่งเรียกว่า "แยกดำ" เสียก่อน เป็นเพียงการดำเพื่อเอาเคล็ดไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านจะลงมือดำจริงในวันนั้น การดำจริง ๆ จะเริ่มเมื่อชาวบ้านมีความพร้อมแล้ว การแยกดำชาวบ้านจะเลือกวันที่เป็นมงคลพิจารณาถึงข้างขึ้นข้างแรม วันจรมวันพุธ ในแต่ละเดือนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป

- พิธีแยกดำ

พิธีกรรมจะเริ่มต้นเมื่อชาวบ้านไปถอนต้นกล้าสัก 1 มัด แล้วนำไปที่ "ตาแยก" ซึ่งเป็นแปลงนาจำลองขนาด 1x1 เมตรใกล้ๆ กับคูน้ำแยก เมื่อไปถึงชาวบ้านจะนั่งลงยกมัดกล้าขึ้นเหนือศีรษะแล้วบอกกล่าวแก่ผีตาแยกว่าต่อไปนี้จะทำนาถึงขั้นตอนที่จะต้องดำแล้ว จากนั้นชาวบ้านก็จะดำนาในแปลงนาจำลองของตาแยกจำนวน 7 หรือ 9 ต้น (ไม่ทราบความ

หมายความว่าทำไมจึงเป็น 7 ต้น ชาวบ้านบอกแต่เพียงว่าพ่อ-แม่เคยทำมาอย่างนี้ ส่วนจำนวน 9 ต้น ชาวบ้านบอกว่าเป็นคาฟ้องที่กล่าวไว้ว่า "เก้าคิลิบตี" ซึ่งชาวบ้านพูดสืบทอดกันมานาน) หลังจากที่ได้ดูนาให้ตาแยกครบตามจำนวนแล้ว ชาวบ้านก็จะนำกล้าที่เหลือไปตายนที่นาแปลงที่มีนาที่ชาวบ้านคิดว่าจะปักตาต่อไป อาจปักตาเพิ่มอีกสัก 2-3 มัดก็เป็นอันเสร็จพิธีตาแยกเมื่อชาวบ้านมีความพร้อมเมื่อใดจึงทำการปักตาจริงต่อไป การแยกตาของชาวบ้านที่ไม่มีตาแยกอยู่นที่นา ชาวบ้านจะทำเพียงเลือกวันมงคล แล้วนำกล้าไปปักตายนที่นาแปลงที่ชาวบ้านคิดว่าจะปักตานั้น สักมัดหรือสองมัดก็เป็นอันเสร็จพิธีแยกตา

4.3 เมื่อจะเริ่มทำการเก็บเกี่ยว

ก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิตชาวบ้านก็จะทำพิธี "แยกเกี่ยว" เช่นเดียวกัน ฤกษ์ยามจะไม่ค่อยสนใจนัก ส่วนฤกษ์วันชาวบ้านจะเลือกเอาวันพฤหัสบดีซึ่งชาวบ้านถือเป็นวันพุธในฤกษ์การเกี่ยวเกี่ยว

- พิธีแยกเกี่ยว

การแยกเกี่ยวชาวบ้านอาจเกี่ยวเพียง 1 ฟ่อนหรือ 5-6 กะมื่อ วางทิ้งไว้แล้วกลับเข้าบ้านไป ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี พร้อมเมื่อใดจึงค่อยลงมือเกี่ยวจริงภายหลัง ส่วนชาวบ้านที่มีตาแยกอยู่นที่นาจจะทำพิธีเลี้ยง เช่นเดียวกับเมื่อจะเริ่มลงมือทำนาครั้งแรกได้แก่ การนาก็ที่ต้มทั้งตัวน้ำ ข้าวเหนียว หมากพลูหรือ ไข่แดงก็จะมีคากกล่าวยกยอผีตาแยกต่าง ๆ นา ๆ เสร็จแล้วก็จะเริ่มทำการเกี่ยวข้าว โดยจะเกี่ยวให้ผีตาแยกเสียก่อนจึงค่อยไปเกี่ยวในที่นาแปลงอื่นประมาณ 1-2 ฟ่อนแล้วกลับบ้านไปก็เป็นอันว่าเสร็จพิธีแยกเกี่ยว

4.4 ฤกษ์วันในการปลงข้าว

การปลงข้าว หมายถึงการนำมัดข้าวที่ชาวบ้านตั้งเรียงกันให้เป็นระเบียบ (ลอมข้าว) ลงมาเพื่อเตรียมไว้สำหรับนวด การปลงข้าวไม่ได้มีความหมายว่าในวันนั้นชาวบ้านจะทำการนวดข้าวเลย แต่เป็นการนำข้าวจากลอมลงมาตามฤกษ์วันเพื่อเป็นมงคลเท่านั้น หากชาวบ้านพร้อมที่จะทำการนวดข้าวเมื่อใดจึงค่อยลงมืออีกทีหนึ่ง ฤกษ์วันในการปลงข้าวนอกจากจะพิจารณาถึงวันจรมวันพุธวันแจ้งในรอบสัปดาห์แล้ว ต้องพิจารณาถึงข้างขึ้นข้างแรมอีกด้วย ดังนั้นฤกษ์วันในการปลงข้าวจึงผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ นอกจากนั้นชาวบ้านแต่ละคนก็มีตำรายึดถือเป็นขอแต่ละคน มีการหวงแหนตำราของตนจึงเป็นการยากที่จะระบุให้แน่นอนชัดแจ้งว่าวันใดเป็นวันมงคลในการปลงข้าว แต่ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะยึดเอาวันอังคารกับวันพฤหัสบดีช่วงข้างขึ้นเป็นวันมงคล

4.5 ฤกษ์วันเกี่ยวกับการตัดข้าวในยุ้งฉาง

การตัดข้าวในยุ้งฉางของชาวบ้านไม่ว่าจะในกรณีนำข้าวไปสีหรือนำไปแลกเปลี่ยนสินค้า อาหารกับพ่อค้าเร่ ชาวบ้านจะไม่กระทำโดยเด็ดขาดถ้าหากยังไม่ได้ทำบุญชวัญข้าวหรือทำบุญเบิกบ้าน (ปัจจุบันทำบุญเบิกบ้านแทนการทำบุญชวัญข้าวซึ่งจะตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3) หรือแม้จะผ่านพ้นการทำบุญเบิกบ้านแล้วก็ตาม หากไม่ตรงกับฤกษ์วันของชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะไม่ตัดข้าวที่ยุ้งฉางของตนเองเป็นอันขาด ฤกษ์วันการตัดข้าวในยุ้งฉางของชาวบ้านแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละบุคคล ซึ่งแต่ละคนมีตำราของตนเองต่างคนต่างสงวน ไม่ค่อยเปิดเผยต่อผู้อื่น แต่ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะไม่ตัดข้าวในยุ้งฉางในวันอังคาร วันเสาร์และวันอาทิตย์

5. ความเชื่อเกี่ยวกับการปลงข้าว

โดยปกติเมื่อชาวบ้านเกี่ยวข้าวทิ้งไว้สัก 2-3 วัน พืชข้าวแห้งก็จะใช้ดอกไม้ไผ่มัดเป็นพ่อนขนาดเท่ากับต้นข้าวจากนั้นชาวบ้านจะบรรทุกใส่รถเกวียน (รถอีแต๋น) นำไปกองให้เป็นระเบียบที่ลานนวดข้าวเรียกว่า "การตั้งลอมข้าว" พอดีตั้งลอมเสร็จชาวบ้านจะนำข้าวจากลอมนั้นมาตั้งเรียงเป็นครึ่งวงกลมเพื่อเตรียมนวดแต่ก่อนที่จะถึงขั้นตอนการนำข้าวตั้งเรียงเป็นครึ่งวงกลมเพื่อเตรียมนวดนั้น จะมีพิธีกรรมหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า "การปลงข้าว" ซึ่งเป็นการนำข้าวลงมาจากลอมพอเป็นพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล การปลงข้าวมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องผีที่ช่วยให้การทํานานำได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ ชาวบ้านจึงทำพิธีขอบคุณ และมีความสัมพันธ์กับการกลัวผีร้ายที่จะถูกส่งมาข่มขู่ข้าวโดยคาถาอาคม ชาวบ้านจึงทำเคล็ดเพื่อป้องกันผีร้ายเหล่านั้น ดังนั้นขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการทํานานำของชาวบ้าน มีพิธีกรรมและความเชื่อที่แฝงไว้ดังต่อไปนี้คือ

- พิธีปลงข้าว

การปลงข้าว หมายถึงการนำมัดข้าวที่ชาวบ้านตั้งเรียงกันให้เป็นระเบียบ (ลอมข้าว) ลงมาเพื่อเตรียมไว้สำหรับนวด การปลงข้าวไม่ได้มีความหมายว่าในวันนั้นชาวบ้านจะทำการนวดข้าวเลย แต่เป็นการนำข้าวจากลอมลงมาตามฤกษ์วันเพื่อเป็นมงคลเท่านั้น หากชาวบ้านพร้อมที่จะทำการนวดข้าวเมื่อใดจึงค่อยลงมืออีกทีหนึ่ง พิธีกรรมจะเริ่มจากชาวบ้านคำนวณหาฤกษ์วันตามตำราของตนเอง พอถึงฤกษ์วันอันเป็นมงคลแล้วชาวบ้านก็จะจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี ได้แก่ไข่ไก่ต้ม 1 ใบ ข้าวเหนียว 1 ปั้น ใบคูณใบย่อยอย่างละ 4 คู่ ตาแหวน

1 อัน (ดอกไม้ไม้สานจัดให้เป็นรูปวงกลม) เผือกมันอย่างละ 1 หัว ข้าวต้ม 1 มัด กะติบข้าวปล่าว 1 ใบ เครื่องบูชาได้แก่ ชั้น 5 ชั้น 8 (ดอกไม้รูปเทียนใส่ชั้นหรือใส่จานอย่างละ 5 และ 8 คู่) อุปกรณ์ประกอบพิธีได้แก่ ไม้กวาดข้าว ไม้คั้นหลาว (ไม้ฝักขนาดเล็กขนาดเหมาะมือกำ เสียมปลายให้แหลมทั้ง 2 ข้าง) พอถึงลอมข้าวชาวบ้านจะเอาข้าวต้ม เผือกมันข้าวเหนียวและข้าวต้มใส่ในกะติบข้าวแล้ววางไว้ใกล้ ๆ กับลอมข้าว วางใบकुณเวยอและตาแหลวไว้ข้าง ๆ สองมือถือชั้น 5 ชั้น 8 หันหน้าไปทางลอมข้าวแล้วนั่งยอง ๆ ตั้งนะรมสามจบไว้พระแล้วป่าวอัญเชิญผีตาฮกผีนา พระแม่ธรณีหรือวิญญาณผีที่เป็นคุณต่าง ๆ ให้เข้าสู่พิธี จากนั้นชาวบ้านก็จะบอกกล่าวว่าจะต่อไปนี้จะได้เริ่มทำพิธีนวดข้าวแล้วพร้อมกับพูดถึงสิ่งที่ดีเกี่ยวกับการทำนาที่ได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจในปีนั้น จากนั้นก็นำใบकुณเวยอไปเหน็บไว้ที่ลอมข้าวทั้งสี่มุม เอาตาแหลวใบปักไว้ที่สันลอมข้าวด้านใดด้านหนึ่ง (ป้องกันวิญญาณของผีร้ายต่าง ๆ ที่จะถูกส่งมาข่มขู่ข้าวโดยวิชาอาคมต่าง ๆ) ขึ้นไปที่ลอมข้าวแล้วเอามัดข้าวที่อยู่สันตรงกลางลอมข้าวลงมาประมาณ 3-4 มัด เพื่อที่จะพาดกับตั้งไม้ที่เตรียมไว้ก่อนแล้ว ขณะพาดข้าวกับตั้งไม้แต่ละครั้งชาวบ้านจะมีคำพูดแตกต่างกันออกไปตามตำราของแต่ละคน เช่น "ตีปักบาดแรกขอให้มีข้าวเลี้ยงพี่น้อง ตีปักบาดที่สองขอให้...ตีปักบาดที่สามขอให้...ตีปักบาดที่สี่ขอให้... ฯลฯ หมุนเวียนกันไปจนกระทั่งนวดเสร็จทั้งสามสี่มัด จากนั้นชาวบ้านจะเลือกเอามัดพางมัดหนึ่งจากจำนวนที่นวดไปแล้ว คลี่ออก เอากะติบข้าวที่บรรจุด้วยเครื่องประกอบพิธีต่าง ๆ ใส่ตรงกลางแล้วมัดหุ้มตรงปลาย เอาไม้คั้นหลาวมาเสียบตรงหัวพางแล้วนำไปปักไว้ตรงสันกลางของลอมข้าว ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธีปลงข้าว จากนั้นเมื่อชาวบ้านพร้อมที่จะนวดเมื่อไหร่ก็สามารถกระทำได้ ส่วนข้าวที่ได้จากจากนวดในวันนี้ชาวบ้านจะต้องนำไปไว้ในยุ้ง มุมด้านทิศตะวันออก (ชาวบ้านเรียกว่า หัวเสา) และจะต้องไม่ตักข้าวในยุ้งไปสีมากินอีกเลยจนกว่าจะทำบุญอุทิศข้าวหรือทำบุญเบิกบ้านเสร็จแล้ว

6. ความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม

ในปัจจุบันชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องคาถาอาคมที่เกี่ยวกับการทำนาอยู่บ้างที่ชาวบ้านเรียกว่า "วิชา" ซึ่งคาถาอาคมเหล่านั้นมีทั้งในลักษณะที่ผิดทานองคลองธรรมและถูกทานองคลองธรรม วิชาที่ผิดทานองคลองธรรมได้แก่ วิชาเรียกข้าว ซึ่งเป็นการใช้ผีไปนำข้าวจากลาน จากยุ้งฉางหรือจากกระดังมัดข้าวของผู้อื่น ส่วนวิชาที่ถูกต้องตามทานองคลองธรรมได้แก่ วิชาข้าวขึ้นกุ่มวิชากินบ่บกดกบปลงและวิชาเฮ็ดนาหมานข้าว ผู้ที่มีวิชาเหล่านี้จะหวงแหนวิชาของตนเป็นอย่างมากไม่ยอมเปิดเผยและไม่ยอมถ่ายทอดให้ใครง่าย ๆ แม้แต่ลูกของตนเอง เช่น

นายรัตน์ โวหารกล้า มีวิชาข้าวขึ้นกุ่ม ท่านเพิ่งเสียชีวิตไปเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2535 ที่ผ่าน
มา แต่วิชาที่ท่านมีอยู่ก็ไม่ได้ถ่ายทอดให้ใครจึงทำให้การศึกษาเกี่ยวกับวิชาหรือคาถาอาคมเหล่านี้
นั้นมีปัญหาเป็นอย่างมากเท่าที่นำมาเสนอต่อไปนี้ เป็นเพียงสัมภาษณ์ผู้ที่เคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่เล่า
สืบกันต่อมา

- วิชาเรียกข้าว จัดเป็นวิชาประเภทที่ผิดทานองคลองธรรม โดยผู้มีคาถา
อาคมจะจะใช้ผีร้ายให้ไปขโมยข้าวจากผู้อื่นในขณะที่นวดข้าวในตอนกลางคืน ในขณะที่ขึ้นไปตัก
ข้าวในยุ้งฉางตอนกลางคืน ในขณะที่ตักข้าว ผัดข้าวตอนกลางคืน (จึงมีข้อห้ามไม่ให้ตักข้าวใน
ยุ้งฉาง ตักข้าวหรือผัดข้าวในตอนกลางคืน) ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อครั้งนายเคน วรสิงห์ เป็นหนุ่ม
(ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เคยไปนวดข้าวช่วยนายพร โวหารกล้า (เสียชีวิตแล้ว) ขณะที่นวดอยู่นั้น
ก็ได้ยินเสียงหึ่ง ๆ ต่อมาก็ได้ยินเสียงเมล็ดข้าวเปลือกทะยอยหล่นลงมาที่ลานของนายพรอยู่
เรื่อย ๆ นายเคนแปลกใจว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นแต่ก็ไม่กล้าถาม ภายหลังจึงทราบว่านายพรกำลัง
ใช้วิชาเรียกข้าวจากของผู้อื่น

ชาวบ้านเล่าว่าวิชาเรียกข้าวไม่มีครุณิยมเรียน เนื่องจากเป็นวิชาประเภท
ที่ผิดทานองคลองธรรมยุ่งยากต่อข้อห้าม (จะล่า) ในการปฏิบัติ ซึ่งถ้าปฏิบัติผิดจากข้อห้ามเหล่านั้น
จะทำให้กลายเป็นผีปอบได้ ปัจจุบันวิชาเรียกข้าวยังหลงเหลืออยู่กับนายพุ่ม โวหารกล้า ซึ่งเป็น
บุตรชายของนายพร โวหารกล้า แต่นายพุ่มหวงแหนมากไม่ยอมเปิดเผยใดๆเลย

- วิชาข้าวขึ้นกุ่ม จัดเป็นวิชาประเภทที่ถูกต้องตามทานองคลองธรรม มีลักษณะ
เป็นเทคนิควิธีการที่จะทำให้การทานาได้ผลผลิตดี มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี ปัจจุบัน
ยังหลงเหลืออยู่กับนายพุ่ม โวหารกล้า แต่ไม่ยอมเปิดเผยใดๆ

- วิชากินบ่บจกบ่ปลง จัดเป็นวิชาประเภทที่ถูกต้องตามทานองคลองธรรม
ปัจจุบันไม่มีใครรู้ว่าใช้ในลักษณะใดและใครเป็นผู้สืบทอด

- วิชาเห็ดคนาหวานข้าว จัดเป็นวิชาประเภทที่ถูกต้องตามทานองคลองธรรม มี
ลักษณะเป็นเทคนิควิธีการที่จะทำให้การทานาได้ผลผลิตดี ปัจจุบันไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นผู้สืบทอด

7. ความเชื่อเกี่ยวกับตาแหลว

ตาแหลวคือดอกไม้ไฟที่ชาวบ้านนำมาสานเป็นวงกลม (จริง ๆ แล้วมองดูจะเป็น
8 เหลี่ยม) ชาวบ้านจะนำตาแหลวไปให้หมอทำ (ผู้มีคาถาอาคม) ให้ช่วยลงอาคมให้ จากนั้นก็

จะนำไปเสียบในไม้ไผ่ผ่าซีกแล้ว นำไปปักไว้ตรงกลางสันลอมข้าวข้างใดข้างหนึ่ง ชาวบ้านเชื่อว่า จะช่วยป้องกันผีร้ายที่ถูกลงมาโดยอาคมเพื่อจะมาขโมยข้าวในลานของชาวบ้านได้

8. ความเชื่อเกี่ยวกับประตูยุงฉาง

โดยปกติประตูยุงฉางของชาวบ้านจะหันไปทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตกและทางทิศใต้ แต่จะไม่หันไปทางทิศเหนือโดยเด็ดขาด ชาวบ้านเชื่อว่าหากหันไปทางทิศเหนือซึ่งเป็นทางทิศที่มีดาวซ่างอยู่ (ดาวจระเข้หรือดาวหมีใหญ่) ซ่างอาจมากินข้าวขณะเปิดประตูยุงฉางได้

9. ความเชื่อเกี่ยวกับดาวเพดาน

"ดาวเพดาน" ในความหมายของชาวบ้านคือทิศทางที่ผิดปกติ ซึ่งเป็นข้อห้ามไม่ให้หันหน้าไปทางทิศดังกล่าว ทิศทางของดาวเพดานแตกต่างกันไปในแต่ละกิจกรรม ได้แก่

- ขณะดำนาดาวเพดานอยู่ทางทิศตะวันออกและทางทิศเหนือ จึงห้ามหันหน้าไปทางทิศทางดังกล่าว ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ช่วงที่ชาวบ้านดำนานั้นลมจะพัดมาจากทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ หากหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ทางทิศใต้หรือทิศตะวันตกเฉียงใต้ จะทำให้การดำนาสะดวกมาก แต่ถ้าหันไปทางทิศดาวเพดานคือทางทิศตะวันออกและทางทิศเหนือจะทำให้การดำนาค่อนข้างลำบาก เนื่องจากลมจะพัดใบของต้นกล้าให้พันกับมือที่ดำ

- ขณะเกี่ยวข้าวดาวเพดานอยู่ทางทิศตะวันออกและทางทิศเหนือ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ช่วงที่ชาวบ้านเกี่ยวข้าวนั้นลมจะพัดมาจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หากหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จะทำให้การเกี่ยวข้าวลำบากมาก แต่ถ้าหันไปทางทิศที่ตรงกันข้ามกับดาวเพดานคือทางทิศตะวันตก ทางทิศใต้หรือทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ จะทำให้การเกี่ยวข้าวค่อนข้างสะดวก เพราะต้นข้าวจะล้มลู่ไปตามลม

- ดาวเพดานของยุงฉางอยู่ทางทิศเหนือ ชาวบ้านเชื่อว่าหากหันประตูยุงฉางไปทางทิศเหนือซึ่งเป็นทิศของดาวซ่าง (ดาวจระเข้หรือดาวหมีใหญ่) ซ่างอาจมากินข้าวขณะเปิดประตูยุงฉางได้ แต่เหตุผลที่ปรากฏจริงไม่มีใครทราบได้

10. ความเชื่อเกี่ยวกับบุญเบิกบ้าน

ชาวบ้านเล่าว่าเดิมทีเดือนนั้นในวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 พ่อ-แม่จะทำบุญอุทิศข้าวเสียก่อนจึงจะไปตัดข้าวในยุงฉางไปสีมาหนึ่งกินได้ (ไม่สามารถบอกได้ว่าจะเกิดเหตุเภทภัยอย่าง

๑๓) แต่ปัจจุบันประเพณีผู้ขัวฮวยไปชาวบ้านจะทำบุญเบิกบ้านแทน

พิธีทำบุญเบิกบ้าน การทำบุญเบิกบ้านจะกระทำในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะเตรียมเครื่องบูชา ได้แก่ ขึ้น 5 ขึ้น 8 (ดอกไม้ธูปเทียนใส่ขันหรือใส่จานอย่างละ 5 และ 8 คู่) เครื่องเช่น ไม้เท้า ข้าวเปลือก 1 ตะกล้า ข้าวดำ (ข้าวคลุกถ่าน) ข้าวแดง (ข้าวคลุกขมิ้น) ของหวานของคาวใส่ถาดกล้วยไปรวมกันที่ศาลากลางบ้าน ภาคเช้าชาวบ้านจะทำบุญเลี้ยงภัตตราหารเข้าแก่พระสงฆ์หยาดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ตายไปแล้ว จากนั้นก็เข้าสู่พิธีบายศรีสู่ขวัญข้าวรวมกันทั้งหมู่บ้าน ก็เป็นอันเสร็จพิธีต่างแยกย้ายกันกลับบ้านไป ข้าวเปลือกที่นำมาจากบ้านก็ถวายแก่พระไป

11. ความเชื่อเกี่ยวกับของ "ชะลา" ในการทำนา

"ชะลา" ในภาษาอีสานหมายถึงข้อห้ามหรือสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งในบางครั้งข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกับจารีตประเพณีของชาวอีสานที่ไม่ควรปฏิบัติโดยเด็ดขาด ข้อห้ามดังกล่าวจะปรากฏในกิจกรรมของสถาบันทุกสถาบัน แต่ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการทำนาเท่านั้น ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการทำนา มีข้อห้ามดังต่อไปนี้

- 1) ห้ามเอาไม้คานตีควาย ชาวบ้านบอกว่าผิด "พิศสะหนู" เชื่อว่าจะทำให้ควายไม่พอใจ บ่น ด่า และสาบแช่งต่าง ๆ นา คือแค้นไม่ยอมทำงาน ไม่ยอมกินหญ้า ผอมริช และตายในที่สุด แต่ในปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยถือกันแล้ว
- 2) ห้ามเหยียบกะเบียบ (เป็นที่วางอาหารและถ้วยชามขณะรับประทาน จึงนับเป็นสิ่งมีคุณ) เชื่อว่าเป็นการเนรคุณหรือลบหลู่บุญคุณจะมีบาปกรรมตามสนอง หากประกอบกิจการงานใดก็ไม่เจริญก้าวหน้า
- 3) ห้ามเตะถ้วยชามใส่ข้าว (เนื่องจากเป็นสิ่งมีคุณ) เชื่อว่าเป็นการเนรคุณหรือลบหลู่บุญคุณจะมีบาปกรรมตามสนอง ประกอบกิจการงานใดก็ไม่เจริญก้าวหน้า
- 4) ห้ามเตะดินข้าว (เนื่องจากเป็นสิ่งมีคุณ) เชื่อว่าเป็นการเนรคุณหรือลบหลู่บุญคุณ จะมีบาปกรรมตามสนอง ทำให้ขาเจ็บหรือเป็นคนพิการ และประกอบกิจการงานใดก็ไม่เจริญก้าวหน้า
- 5) กินข้าวไม่หมดห้ามทิ้ง ถ้าบูตเน่าให้เอาให้หมูหมาเบ็ดไก่หรือวัวควายกิน (เนื่องจากเป็นสิ่งมีคุณ) เชื่อว่าการเนรคุณหรือลบหลู่บุญคุณจะมีบาปกรรมตามสนอง ประกอบกิจการ

งานใดก็ไม่เจริญก้าวหน้า

- 6) ห้ามเดินข้ามตบ (หัว) ตาแตก (เป็นการลบหลู่ตาแตก) เชื่อว่าจะทำให้เกิดเจ็บป่วยไข้ไม่สบายได้
- 7) ห้ามเตะ อูจาระและบัสสาวะใส่ตบตาแตก (เป็นการลบหลู่ตาแตก) เชื่อว่าจะทำให้เกิดเจ็บป่วยไข้ไม่สบายได้
- 8) เมื่อไปกินข้าวที่นา ให้ยืนบนข้าวเล็กๆ 1 บั้นเลี้ยงผีนา เชื่อว่ามีผีนาเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินสมบัติที่อยู่ในที่นาเมื่อเรากินข้าวผีนาถึงต้องการกินข้าวเช่นเรา
- 9) ห้ามกั้นทางเดินของผีนา (บริเวณทางน้ำไหล) เชื่อว่าผีนาจะมาท้ออันตรายตนเองหรือครอบครัวให้เจ็บป่วยไข้ไม่สบายได้
- 10) ทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นทิศทางที่ตั้งของดาวเพดาน ขณะดำนานหรือเกี่ยวข้าวห้ามหันหน้าไปในทิศทางดังกล่าว
- 11) ห้ามดักข้าวในทุ่งกลางเวลากลางคืน เชื่อว่าจะถูกผีร้ายที่ถูกส่งมาโดยอาคมมาดักข้าวด้วย
- 12) ห้ามหันประตูอยู่กลางไปทางทิศเหนือเชื่อว่าเป็นทิศทางของดาวข้าว (ดาวจระเข้หรือดาวหมีใหญ่) ช้างจะมาข่มกินข้าว
- 13) ห้ามดักข้าวในทุ่งกลางในวันเสาร์และวันอาทิตย์เพราะเป็นวันร้อนอาจทำให้เกิดไฟไหม้
- 14) ห้ามดักข้าวในทุ่งกลางในวันอังคารเพราะเป็นวันแข็ง เชื่อว่าจะเป็นภูมิต้านทานไม่ให้เกิดการทำงานในปัดต่อไปได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย หรือเป็นอุปสรรคขวางกั้นต่อการเพิ่มขึ้นของปริมาณข้าวในทุ่งกลาง
- 15) ห้ามดักข้าวในวันเดือนดับ (แรม 15 ค่ำ) เชื่อว่าจะ เป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มปริมาณข้าวในทุ่งกลาง หรือดับความเจริญรุ่งเรืองของครอบครัว
- 16) ห้ามตาข้าวมัดข้าวเวลากลางคืน เชื่อว่าจะถูกผีร้ายที่ถูกส่งมาโดยอาคมมาร่วมตาข้าว มัดข้าวและนาเอาไปเป็นของตนเองด้วย
- 17) ห้ามนำไม้บงมาท่ายุ้งกลาง เชื่อว่าจะทำให้ข้าวในทุ่งกลางบงพร่องหรือลดน้อยลงไป
- 18) ห้ามนำไม้บงมาท่ายุ้งกลาง เชื่อว่าจะทำให้เกิดความลำบากในการทำงาน ซึ่งอาจเป็นเพราะภัยภยันตรายต่าง ๆ หรือจะบงสิ่งต่าง ๆ ให้ลดลง

12. ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้

ต้นคูณ ใบของต้นคูณชาวบ้านจะนำมาเสียบไว้ข้างข้างข้าง มีความหมายคือจะช่วยค้าจุนให้เกิดความดีทำให้สิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างที่เป็นอยู่หรือเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ในกรณีนี้ก็ขอให้ได้ข้าวมากอย่างที่ไต่ในปิ่นหรือขอให้ได้มากขึ้นกว่าเดิมในปิ่นต่อไป

ต้นยอ ใบของต้นยอชาวบ้านจะนำมาเสียบไว้ข้างข้างข้าง ในความหมายคือ การยกสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ให้เพิ่มขึ้น ในกรณีนี้ก็ขอให้ได้ข้าวมากขึ้นกว่าเดิม

ต้นบก ชาวบ้านจะไม่นำไม้บกมาทำข้างข้าง เชื่อว่าจะทำให้สิ่งต่าง ๆ บกพร่องหรือลดลง ในกรณีนี้ก็ขอปิ่นทานาได้ข้าวมาก แต่ปีต่อไปอาจลดลงกว่าเดิม

ต้นบาก ชาวบ้านจะไม่นำไม้บากมาทำข้างข้าง เชื่อว่าจะทำให้เกิดความลำบากในการทานา ซึ่งอาจเป็นเพราะภัยพิบัติต่าง ๆ หรือบั้นทอนาให้สิ่งต่าง ๆ ลดลง

13. ความเชื่อเกี่ยวกับเกยต่อเล่า (ข้างข้าง)

ชาวบ้านเล่าว่าสามีภรรยาที่ออกเรือนใหม่ พ่อ-แม่หรือคนเฒ่าคนแก่จะแนะนำให้ไปอยู่เกยต่อเล่า (ชายคาที่ต่อจากข้างข้าง) จะทำให้สามีภรรยาผู้นั้นอยู่ร่วมกันจนกระทั่งแก่เฒ่า

นอกจากความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว หมู่บ้านเรายังมีความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีต้งจะกล่าวต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวเรื่องวิญญาณภูตผี

ชาวบ้านส่วนมากยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ก่อให้เกิดเป็นแผนการประเพณีการปฏิบัติมากมาย ผู้วิจัยได้รวบรวมผีประเภทต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนับถือไว้ส่วนหนึ่งดังต่อไปนี้คือ

ผีปู่ตา หมายถึง ผีที่ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจะสร้างบ้านหลังเล็กให้เป็นที่ตั้งสถิตอยู่บริเวณป่าด้านทิศตะวันออกของหนองสา ชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยง "ผีปู่ตา" ช่วงก่อนจะถึงฤดูฝน

ผีบ้านหรือผีเรือน หมายถึง ผีที่ทำการดูแลคุ้มครองปกป้องรักษาเฉพาะบ้านแต่ละบ้านหรือแต่ละครอบครัว ผีเรือนสถิตอยู่บนเรือนแห่งใดแห่งหนึ่ง หากครอบครัวประพฤติไม่ถูกต้องหลงธรรมผีเรือนอาจทำอันตรายให้เจ็บป่วยไข้ได้

ผีบรรพบุรุษ หมายถึง ผีอันเป็นต้นตระกูลของแต่ละตระกูล ซึ่งเรียกว่า "ผีเชื้อ" ผีเชื้อจะคอยดูแลความเป็นไปภายในตระกูลว่า มีความสามัคคีปรองดองกันดีหรือไม่ หากภายในตระกูลมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน ขาดความสามัคคี ผีเชื้อก็จะลงโทษโดยทำให้เกิดเจ็บป่วยไม่สบายขึ้น ซึ่งต้องมีการขอขมาต่อผีเชื้อ และหันหน้ามาคืนดีกันภายในตระกูล อาการป่วยนั้นจึงจะหายไ

ผีนา หมายถึง ผีที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาพื้นที่นาของชาวบ้าน และชาวบ้านจะมีการเช่นสรวงทุกปี อาจเป็นก่อนฤดูการทํานาหรือหลังฤดูการทํานา ชาวบ้านเชื่อว่าการทําดังกล่าว จะทำให้ผีนาคู่มครองดูแลพื้นที่นาแทนตน และในปีต่อไปจะทำให้การทํานาได้ผลผลิตมากขึ้น

ผีต้นไม้ หมายถึง ผีที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาต้นไม้ทุกต้น หากต้นไม้มีอายุมาก หรือต้นใหญ่ แสดงว่า ผีที่ดูแลรักษานั้นดุร้ายมาก (เอียน) ผีชนิดนี้เรียกว่า "นางไม้"

ผีน้ำ หมายถึง ผีที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเรียกว่า "พระแม่คงคา" เดิมชาวบ้านมีพิธีกรรม "จุดประทีปไหลเรือไฟ" ซึ่งทำด้วยก้านกล้วย ปัจจุบันเลิกทำกันไปมีเพียงการจุดประทีปและประเพณีลอยกระทงในเดือน 12 เพื่อทำการสักการบูชาและขอขมาต่อพระแม่คงคาที่ได้อำนวยเกื้อด้วยประการต่าง ๆ เช่น การขี้ถ่าย ทิ้งขยะลงในแม่น้ำ ทำหน้าสักปรก

ผีพื้นดิน หมายถึง ผีที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาพื้นดิน ซึ่งเรียกว่า "พระแม่ธรณี" ชาวบ้านจะระลึกถึงผีพระแม่ธรณีเมื่อทำของหาย จะทำพิธีบนบานวิงวอนให้พระแม่ธรณีช่วยหาของให้ เมื่อเจอแล้วก็จะทำพิธีเช่นสรวงบูชา ก่อนจะสร้างบ้านจะต้องทำพิธีขานแม่ธรณี หรือขอขมาแม่ธรณี การสร้างบ้านจึงจะทำได้ด้วยความเรียบร้อย

ผีปอบ หมายถึง ผีชนิดหนึ่งที่เกิดจากผู้ที่เรียนวิชาต่าง ๆ (วิชา หมายถึง วิชาที่เกี่ยวข้องกับทางไสยศาสตร์ เช่น มหาเสน่ห์ สาธิตาลีนทอง (วิชาเกี่ยวกับวาทะศิลป์ ใครเรียนวิชานี้จะทำให้สามารถพูดจาคลาย มีคนรักใคร่ชอบพอ) กะตุต (เป็นโรหะทองแดงลงยันต์ใช้เชือกสานแล้วผูกแขวนไว้ที่เอว มีหลายประเภท ได้แก่ อยู่ยงคงกระพัน, หาเงินคล่อง, ป้องกันผี เป็นต้น) แต่ไม่สามารถปฏิบัติตามบัญญัติข้อห้าม (ข้อห้ามต่าง ๆ แล้วแต่ประเภทวิชา เช่น ห้ามลอดใต้ถุนบ้าน, ห้ามลอดใต้ราวผ้า, ห้ามกินสัตว์บางชนิด เป็นต้น) จากอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาได้ ทำให้เกิด "ออกแดง" กลายเป็นผีปอบได้ คนที่เรียนวิชาอาจไม่รู้ว่าตัวเองเป็นผีปอบก็ได้ และถึงแม้ว่าจะรู้ตัวว่าตัวเองเป็นผีปอบแต่ก็ไม่สามารถควบคุมผีปอบได้ ผีปอบจะออกไปหาร้ายคนที่มึนจิตใจไม่เข้มแข็ง และร่างกายอ่อนแอซึ่งอาจทำให้ถึงตายได้ หากไม่สามารถหาคนตีมีวิชาแก่กล้ามาปราบได้

เมื่อรู้ตัวเองว่าออกแดงหรือกลายเป็นผีบอบแล้ว วิธีแก้มีทางเดียวก็คือหนีวิชาขึ้น
ไปคืนแก่อาจารย์ผู้สอน

ผีเปรต หรือผีเผด หมายถึง ผีชนิดหนึ่งรูปร่างสูงขลุ่ย ผมยาวลากดินหน้าตาน่าเกลียด
ผีชนิดนี้ไม่ทำร้ายคน แต่ชอบหลอกหลอน หากใครเจออาจถึงกับช็อคและตายได้ "ผีเปรต" เกิด
จากคนที่เป็นมัททายกของวัดที่ยักยกเอา เงินของวัดหรือทรัพย์สินของวัดไปเป็นของตนเอง เมื่อตาย
ไปแล้วก็จะกลายเป็นผีเปรตคอยเฝ้าวัด ไม่สามารถไปผุดไปเกิดได้ ผีเปรตเป็นผีที่มีบาปหนัก
ดังนั้นจึงปรากฏตัวให้คนเห็นบ่อยๆ เพื่อขอให้คนที่เจอนั้นอุทิศส่วนบุญแก่กุศลไปให้ เพื่อจะได้ไปผุด
ไปเกิด

ผีอื่น ยังมีผีอีกหลายประเภทที่ชาวบ้านเชื่อว่ามิจริงในสมัยก่อน แต่ไม่ได้รับการยืนยัน
ว่ามีคนเคยพบหรือเคยเห็น ได้แก่

ผีกะ	หมายถึง ผีกระสือ (เพศหญิง) ผีกะหัง (เพศชาย)
ผีเป้าผีโพง	หมายถึง ผีพวกหนึ่งที่ชอบกินของสดของคาว
ผีร้อง	หมายถึง ผีป่าพวกหนึ่ง สามารถแปลงร่างให้เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้
ผีพาย	หมายถึง ผีพวกหนึ่งที่เที่ยวตดเลือดกินในเวลากลางคืน

ความเชื่อเกี่ยวกับคุณไสย

ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องคุณไสย ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ถูกของ" หรือ "ถูกใส่"
กล่าวคือ มีหมอผีที่มีคาถาอาคมแก่กล้า เชี่ยวชาญในการนำอาคมไปใส่ในคนที่หมอผีไม่ชอบหรือ
เมื่อได้รับการขอร้องจากคนอื่น ในอาคมนั้นก็จะสร้างเงื่อนไขขึ้นมา เช่น ภายใน 7 วัน หาก
คนที่ถูกของนั้นไปกินขนมจิ้นก็จะเกิดอาการที่เรียกว่าถูกของ ซึ่งอาการของแต่ละคนไม่เหมือนกัน
บางรายอาจถึงตายได้ อย่างในกรณีถูกของ "มนต์เสน่ห์" หญิงสาวที่ถูกของนั้นจะทรมนทรมายคิดถึง
หนุ่มคนที่ใส่ของ อยากไปหา อยากพบหากไม่สามารถไปพบได้หญิงสาวคนนั้นก็จะเสียดกกลายเป็น
คนบ้าไปเลย

ค. สถาบันการศึกษา

ในสังคมหนึ่ง ๆ มีความจำเป็นต้องถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคม
สังคมนั้นๆ จึงจะดำรงสืบต่อไปได้ ลักษณะการถ่ายทอด มีทั้งที่เป็นรูปแบบ (Formal Education)

และไม่เป็นรูปแบบ (Imformal Education) และในแต่ละสังคมมีวิธีการถ่ายทอดที่ต่างกัันออกไป

ปัจจุบันชุมชนหมู่บ้านโหรา มีการจัดการศึกษาที่เป็นรูปแบบได้แก่ โรงเรียนบ้านโหรา ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเนินวัดเก่า ริมหนองโหรา ด้านทิศตะวันออกในบริเวณพื้นที่ 12 ไร่

โรงเรียนบ้านโหรา

สถาบันการศึกษาในการจัดการศึกษาที่เป็นรูปแบบให้แก่สมาชิกใหม่ของชุมชนหมู่บ้านโหราปัจจุบัน ได้แก่ โรงเรียนบ้านโหรา มีการจัดชั้นเรียนเป็น 7 ชั้น ได้แก่ ชั้นเด็กเล็ก และชั้นประถม ศึกษปีที่ 1-6 มีนักเรียนทั้งหมด 132 คน มีครู 7 คน นายพม จันทองสรวง เป็นครูใหญ่

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนนักเรียนและครูโรงเรียนบ้านโหรา

ชั้น	ชาย	หญิง	รวม	ครู
ชั้นเด็กเล็ก	6	5	11	นายพม จันทองสรวง
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	8	12	20	นายชาย ศิริวรรณ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2	6	15	21	นายสุเมธ นนทภา
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3	10	17	27	นายวัชรินทร์ ชินรัตน์
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	10	13	23	นายเจสดา พรมเวียง
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	10	6	16	นายสนาม เหล่าศักดิ์ชัย
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	8	16	24	นายสุทธิพงษ์ จันทะบุรม
รวม	51	81	132	

แหล่งที่มา: ข้อมูลสถิติประจำวันโรงเรียนบ้านโหรา

ประวัติความเป็นมา

ในระยะแรก ๆ ของการตั้งชุมชนเด็ก ๆ ต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้านแคน (วัดครู 2503) ซึ่งห่างจากชุมชนออกไปทางด้านทิศตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตร สมัยก่อนเส้นทางการคมนาคมคงจะไม่สะดวก เด็ก ๆ ต้องเดินลัดเลาะตามริมคันนา ผ่านป่าที่ชาวบ้านเรียกว่า "ดงบ้านแคน" กว่าที่จะถึงก็คงลำบากพอสมควร เด็กบางคนที่ยี่เกียด อาจจะเล่น ๆ อยู่แถว ๆ ดงบ้านแคน พอตกตอนเย็นจึงค่อยเดินทางกลับบ้านพร้อมกันเพื่อน

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีความคิดที่จะจัดตั้งโรงเรียนเป็นของชุมชน ชาวบ้านจึงได้ประสานงานกับนายวิจิต กุศลพนเมือง ครูโรงเรียนบ้านแคนในขณะนั้น เพื่อให้แยกนักเรียนบ้านโหรา ไปจัดตั้งเป็นโรงเรียนบ้านโหรา ขึ้นที่ชุมชนหมู่บ้านโหรา และความพยายามของชาวบ้านก็ประสบความสำเร็จ เมื่อทางราชการตั้งให้นายวิจิต กุศลพนเมือง เป็นครูใหญ่ ขณะนั้นมีนักเรียน 45 คน มีการจัดชั้นเรียนเป็น 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 นายวิจิต ทำการสอนคนเดียว โดยจะใช้สถานที่ศาลาการเปรียญวัดสว่างโหราเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนชั่วคราว เมื่อนายวิจิต กุศลพนเมือง เกษียณอายุราชการ ทางราชการจึงแต่งตั้งให้นายพนม จันทร์หนองสว่าง มาเป็นครูใหญ่แทน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านโหรา ประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ ต้องจัดนักเรียน 4 ชั้น ทำการสอน อยู่ร่วมกัน เด็กได้ส่งเสียงรบกวน ทำให้ครูทำการสอนไม่สะดวก ศาลาการเปรียญเป็นอาคารพื้นบ้านแบบเก่า แคดสามารถส่งถึงเวลาฝนตกน้ำสาด ในปี พ.ศ. 2515 ทางราชการได้อนุมัติเงินงบประมาณมาให้จำนวน 150,000 บาท เพื่อให้สร้างอาคารเรียนถาวร ชาวบ้านจึงไปช่วยกันหักล้างดาบงป่าบริเวณอันเป็นที่ตั้งของวัดเก่า ริมหนองโหรา เพื่อเป็นที่ตั้งอาคารเรียนแบบ ป.1 หลังใหม่ และย้ายจากศาลาการเปรียญวัดเก่าโหรา มาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่อาคารเรียนหลังใหม่ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2515 จนกระทั่งปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนบ้านโหรา

โรงเรียนบ้านโหราตั้งอยู่บริเวณเนินวัดเก่า บนพื้นที่ 12 ไร่ ริมหนองโหรา ด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ประกอบด้วยอาคารเรียนแบบ ป.1 ฉ. จำนวน 1 หลัง อาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง และบ้านพักครูจำนวน 1 หลัง บริเวณหน้าโรงเรียนล้อมรอบด้วยกำแพงอิฐบล็อด เมื่อผ่านประตูเข้าไปด้านซ้ายมือเป็นส่วนหย่อมประดับตกแต่งด้วยไม้ดอก เช่น เฟื่องฟ้า หน้่าญี่ปุ่น ฟิ่ง

ขวาของถนนเป็นแปลงดอกไม้ก่อด้วยอิฐบล็อก สูงประมาณ 1 ฟุต ปลูกไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด เช่น เฟื่องฟ้า อโศกอินเดีย กุหลาบ เป็นต้น เมื่อผ่านเข้าไปประมาณ 6 เมตร ด้านซ้ายมือจะเป็นอาคารเรียนซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ชั้นล่างโปร่งซึ่งทางโรงเรียนใช้เป็นห้องประชุมนักเรียน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ชั้นบนเป็นห้องเรียน หลังอาคารเรียนเป็นถึงเก็บน้ำฝน ก่อด้วยปูน สูงประมาณ 5 เมตร จำนวน 3 ถัง หน้าอาคารเรียนปกคลุมด้วยต้นกระถินณรงค์ ทาให้ร่มรื่น ถัดไปอีกเล็กน้อยเป็นเสาธง และสนามฟุตบอล บ้านพักครู และห้องส้วมอยู่บริเวณหลังอาคารเรียนถัดจากถึงเก็บน้ำฝนและแปลงเกษตรออกไป ส่วนอาคารเอนกประสงค์จะอยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอาคารเรียน

กิจกรรมการเรียนการสอน

โรงเรียนบ้านโหรา ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษาปี พ.ศ. 2521 แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2533 ครอบคลุมทั้งหมดวิชาออกเป็น 5 วิชา คือ กลุ่มวิชาทักษะ ได้แก่ คณิตศาสตร์ และภาษาไทย กลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มวิชาประสบการณ์พิเศษ (วิชาภาษาอังกฤษ) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่มุ่งให้เด็กเรียนในระดับสูงขึ้นไป ปีการศึกษา 2536 มีนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อจำนวน 21 คน ในจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 87.5 ชาวบ้านส่วนมากต้องการให้บุตรหลานทำงานเป็นข้าราชการ ปัจจุบันมีครอบครัวที่มีบุตรหลานทำงานเป็นข้าราชการ 9 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการครู (4 ครอบครัว) นอกนั้นเป็นตำรวจ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ผู้ได้รับการศึกษาสูงสุดได้แก่ นายสุทธิสาม ดังก่องสำเร็จปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษานอกรูปแบบ

เป็นการศึกษาที่ไม่สามารถกำหนดรูปแบบได้แน่นอน ผู้เรียนอาจเรียนได้ด้วยไม่รู้สีกตัว ลักษณะการศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกรูปแบบที่เคยมีตั้งแต่อดีตได้แก่ ชาวบ้านจะฝึกสอนให้ลูก ๆ รู้จักการทอผ้า ฝักหมี่ รู้จักการทำงานบ้านงานเรือน ทำกับข้าวกับปลา เป็นต้น